

อภินิพนทนาการ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนครพนม

1412 ๖2 62

อิทธิพลของอังกฤษในสยามไทย พ.ศ. 2390 - 2460

0471

30 SEP 2006

คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนครพนม
วันลงทะเบียน 30 SEP 2006
เลขทะเบียน 0471
เลขเรียกหนังสือ SO ๖90505

วิทยานิพนธ์

ของ

กิตติ เมฆวิเศษ

0471

DS5๙8

๗๖๙๒๑

2531

ศูนย์หลักฐานทางประวัติศาสตร์

เลขทะเบียนที่ ๗/๑/๔

รับวันที่ 31 เดือน ๖.๑ พ.ศ. 31

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก

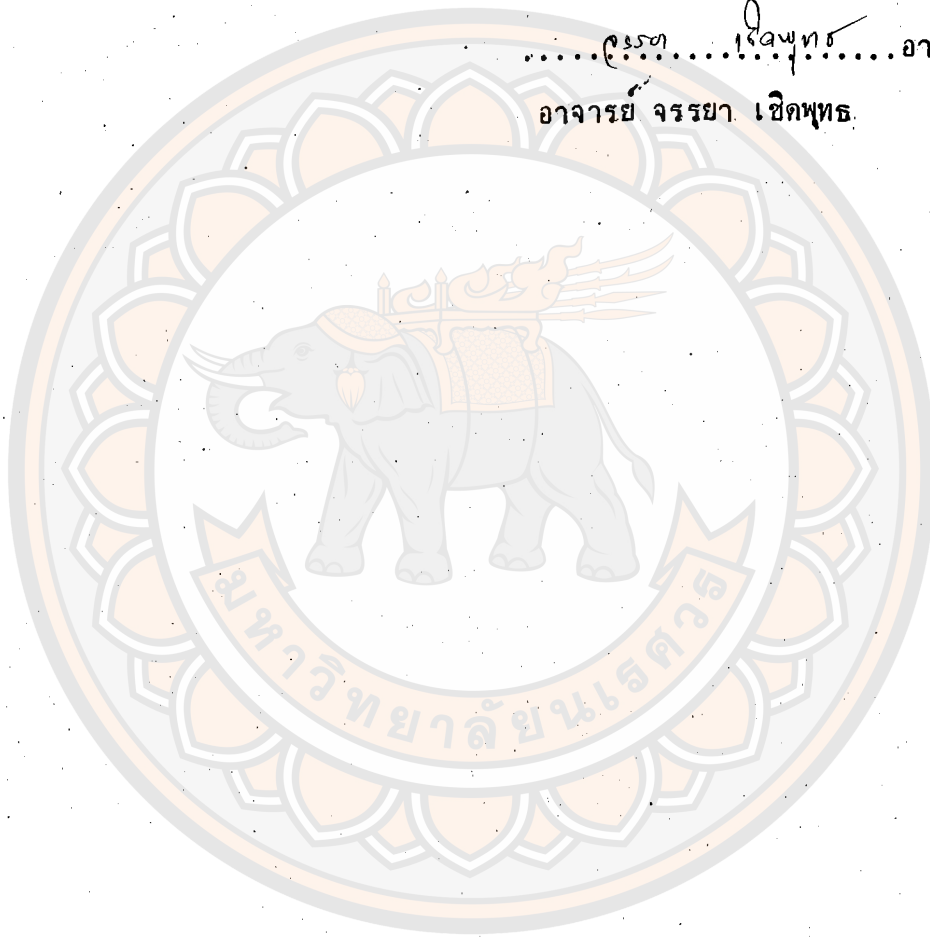
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

มีนาคม 2531

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต ไทพิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเห็นสมควรรับเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก

.....*จรรยา*.....*เชิดพุทธ*.....อาจารย์ที่ปรึกษา
อาจารย์ จรรยา เชิดพุทธ

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเนื่องจากผู้เขียนได้รับความกรุณาจากท่านอาจารย์
จรรยา เข็ญพุทธ ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา คอยดูแล แก้ไข คั้งแต่ต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อย
ผู้เขียนจึงขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง ไว้ ณ. ที่นี้

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก หอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้กรุณาให้ความสะดวกในการค้นคว้า เอกสาร

ท้ายสุดผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ซึ่งเป็นที่รักยิ่งของผู้เขียน คอยให้กำลังใจ
ใจ และคอยสนับสนุนทางการศึกษาแก่ผู้เขียนตลอดมา

กิตติ เมฆวิศิษฎ์

อิทธิพลของอังกฤษในล้านนาไทย พ.ศ. 2390 -2460

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

มีนาคม 2531

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเข้ามามีอิทธิพลของอังกฤษใน ล้านนาไทย ตลอดจนนโยบายต่าง ๆ ของทางรัฐบาลไทยในการที่จะจัดการปกครองล้านนาไทย เพื่อแก้ไขปัญหาล้านนาไทย และยังเป็นการศึกษาอิทธิพลของต่างชาติไม่ให้แพร่ขยายเข้ามาในล้านนาไทย

จากการศึกษาพบว่า อิทธิพลของอังกฤษที่เข้ามาในล้านนาไทยนั้น เริ่มจากทางด้าน เศรษฐกิจ โดยการเข้ามาทำการค้าขาย ทำกิจการป่าไม้ต่อมาเมื่อคนอังกฤษเข้ามามากขึ้น เริ่มที่จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากขึ้นทำให้อังกฤษต้องเข้าแก้ไขปัญหา อังกฤษจึงเริ่มมีอิทธิพล ทางการเมืองเพิ่มขึ้น จากสิ่งเหล่านี้ทำให้อังกฤษสนใจล้านนาไทย มีการวางนโยบาย ที่จะผนวกล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ เพื่อจะได้สะดวกในการแก้ไขปัญหา และยังเป็น การชักชวนอิทธิพลของต่างชาติด้วย รัฐบาลไทยได้ทำการปรับปรุงด้านต่าง ๆ ในล้านนา ไทย เช่น ปรับปรุงการปกครอง ปรับปรุงเก็บภาษี ปรับปรุงการศาล ปรับปรุงการคมนาคม ปรับปรุงการสาธารณสุข ปรับปรุงการศึกษา

ผลจากการดำเนินการได้สร้างความเจริญให้กับล้านนาไทยเป็นอย่างมาก รัฐบาล สามารถสร้างเอกภาพขึ้นในล้านนาไทย สามารถผูกใจราษฎรในล้านนาไทยให้มีความรู้สึกผูกพัน รักับรัฐบาลกลาง เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลกลาง ทำให้รัฐบาลสามารถผนวกดินแดนล้านนา ไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรได้ในที่สุด

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	4
วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	5
แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ.....	5
1 ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของล้านนาไทย.....	6
1.1 ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านนาไทย.....	6
- อาณาจักรโยนดเชียงแสน.....	7
- อาณาจักรเชียงราย.....	8
- อาณาจักรหริภุญชัย.....	9
- อาณาจักรเชียงใหม่.....	10
1.2 ความสำคัญของอาณาจักรล้านนาไทยที่มีต่อประเทศไทย.....	11
1.2.1 ความสำคัญทางคารเสรษฐกิจ.....	11
1.2.2 ความสำคัญทางคานการเมือง.....	12
1.2.3 ความสำคัญต่อความมั่นคง.....	13
1.3 การผนวกอาณาจักรล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ.....	14
1.3.1 ปัจจัยที่ต้องทำการผนวก.....	14
ก. การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก.....	14
ข. สภาพการปกครองภายใน.....	15
ค. ปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้.....	16

1.3.2	วิธีการดำเนินการ.....	17
ก.	แนวพระราชดำริในการปฏิรูปการปกครอง.....	17
ข.	การปฏิรูปการปกครอง.....	18
ค.	การปรับปรุงล้านนาไทยในด้านต่าง ๆ.....	19
-	การปรับปรุงด้านการทหาร.....	19
-	การปรับปรุงด้านการเก็บภาษีอากร.....	20
-	การปรับปรุงด้านการป่าไม้.....	20
-	การปรับปรุงด้านการศึกษา.....	22
2.	ความสัมพันธ์อังกฤษกับล้านนาไทยด้านเศรษฐกิจ.....	24
2.1	การเขามามีอิทธิพลของอังกฤษ.....	24
2.1.1	การเขายึดครองพม่าของอังกฤษ.....	24
ก.	สงครามยึดครองพม่าของอังกฤษ ครั้งที่ 1.....	24
ข.	สงครามยึดครองพม่าของอังกฤษ ครั้งที่ 2.....	25
ค.	สงครามยึดครองพม่าของอังกฤษ ครั้งที่ 3.....	26
2.1.2	การเขาทำกิจการป่าไม้ของอังกฤษในล้านนาไทย.....	27
2.2	การเขามาทำการค้าในล้านนาไทย.....	28
2.2.1	ปัจจัยที่สนับสนุนให้อังกฤษเขามาในล้านนาไทย.....	28
2.2.2	การเขามาทำสัมปทานทำไม้ในล้านนาไทย.....	29
3	ความสัมพันธ์อังกฤษกับล้านนาไทยด้านการเมือง.....	31
3.1	อิทธิพลของอังกฤษในล้านนาไทย.....	31
3.2	การเกิดกรณีพิพาทของคนอังกฤษกับเจ้าผู้ครองนคร.....	32
3.3	ปัญหาคนในบังคับอังกฤษ.....	34
-	ผลของความสัมพันธ์.....	36
3.4	การสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต.....	38

บทที่	หน้า
4 การแก้ไขปัญหาล้านนาไทยของรัฐบาลไทย.....	41
4.1 การตั้งและดำเนินการเกี่ยวกับศาลต่างประเทศ.....	41
4.1.1 ปัจจัยและสาเหตุของการจัดตั้งศาลต่างประเทศ.....	41
4.1.2 การดำเนินการของศาลต่างประเทศ.....	43
4.1.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตั้งศาลต่างประเทศ.....	44
4.2 การจัดระบบการปกครองล้านนาไทย เทศาภิบาล.....	46
4.2.1 สาเหตุที่ต้องใช้ระบบเทศาภิบาล.....	46
4.2.2 วิธีการจัดระบบเทศาภิบาล.....	47
ก. การดำเนินการก่อนการปฏิรูป.....	47
ข. การจัดการปกครองระบบเทศาภิบาลในล้านนาไทย.....	50
4.2.3 ผลของการจัดระบบเทศาภิบาล.....	52
4.3 การรวมล้านนาไทยทางระบบเครือญาติ.....	54
4.4 การจัดการศึกษาให้กับราษฎรในล้านนาไทย.....	55
5 ผลของการแก้ไขปัญหาล้านนาไทย.....	57
ก. ตำนานการเมืองการปกครอง.....	57
- การดำเนินการแก้ไขปัญหาล้านนาไทย.....	58
- ผลจากการแก้ไขปัญหาล้านนาไทย.....	59
ข. ตำนานเศรษฐกิจ.....	59
- การดำเนินการแก้ไขปัญหาล้านนาไทย.....	59
- ผลจากการแก้ไขปัญหาล้านนาไทย.....	60
ค. ตำนานสังคมและวัฒนธรรม.....	61

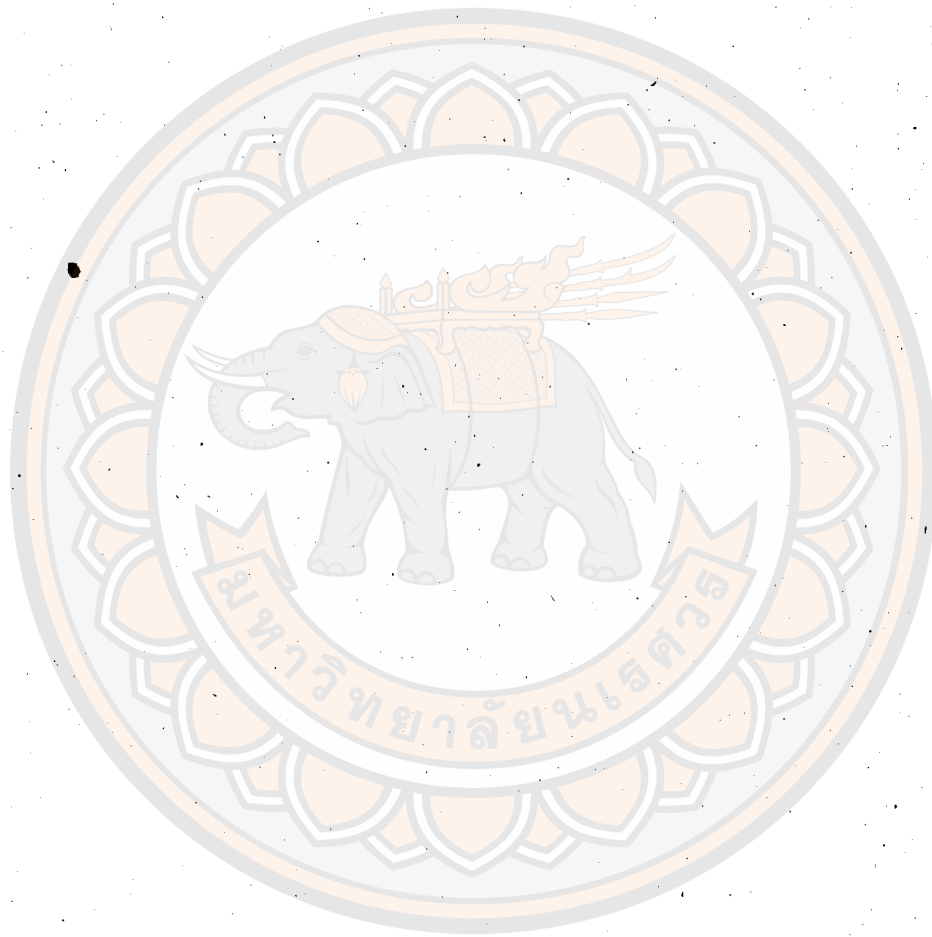
บทที่

หน้า

บทสรุป..... 62

บรรณานุกรม..... 64

บทคัดย่อ

บทนำ

การที่ยุโรปได้ก้าวเข้าสู่สมัยของการปฏิวัติอุตสาหกรรม* สามารถที่จะนำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการผลิตแทนแรงงานคนทำให้ได้ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้น จึงทำให้เกิดความต้องการวัตถุดิบตลอดจนตลาดที่จะเป็นแหล่งสำหรับขายสินค้าที่ผลิตได้ ทำให้เกิดการขยายลัทธิจักรวรรดินิยม** ไปยังดินแดนต่าง ๆ หลายแห่ง ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ถูกผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ด้วย โดยในราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 ลัทธิจักรวรรดินิยมได้แพร่ขยายเข้ามาถึงดินแดนนี้โดยมีมหาอำนาจที่สำคัญอยู่ 2 ชาติ ที่เป็นผู้นำเอาลัทธิจักรวรรดินิยมเข้ามา คือ อังกฤษกับฝรั่งเศส¹ ซึ่งทั้งสองชาติได้พยายามที่จะค้นหาแหล่งวัตถุดิบ เพื่อนำกลับไปป้อนโรงงานให้เพียงพอกลับความต้องการ และยังคงการที่จะยึดครองไว้เป็นตลาดการค้าสำหรับสินค้าที่ผลิตได้อีกด้วย

(*) "การปฏิวัติอุตสาหกรรม" หมายถึง การเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานของวิธีการผลิตโดยเปลี่ยนวิธีการผลิตจากที่ใช้มือ มาเป็นการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้แทน เช่น การทอผ้า ซึ่งแต่เดิมต้องใช้มือก็้นำเอาเครื่องจักรเข้ามาใช้แทน และยังสามารถที่จะทอได้มากกว่า และยังประหยัดเวลากว่าด้วย การปฏิวัติอุตสาหกรรมได้เริ่มขึ้นที่ประเทศอังกฤษเป็นชาติแรก ในราวปี ค.ศ. 1760 - 1830 จาก วรวิมล หิรัญจักษ์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป หน้า 228

** "ลัทธิจักรวรรดินิยม" หมายถึง การที่รัฐใดรัฐหนึ่งดำเนินนโยบายด้วยการสร้างอำนาจของตนขึ้นมา เพื่อควบคุมชาติอื่นให้อยู่ในอาณัติหรือยึดเอาชาติอื่นให้มาอยู่ใต้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือทั้งสองอย่าง โดยการยึดเอาเป็นอาณานิคม หรือ กึ่งอาณานิคม ความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ การมุ่งสร้างความยิ่งใหญ่ของรัฐเพื่อควบคุมให้ประเทศต่าง ๆ อยู่ภายในอำนาจโดยวิธีการต่าง ๆ จาก อุตัย หิรัญโต สารานุกรมรัฐศาสตร์ หน้า 284 - 288

¹ เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ "ปัญหาการเมืองและการบริหารในการพัฒนาภาคเหนือ" เชียงใหม่สมัยบูรณาการ หน้า 2

ประเทศไทยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์¹ ต้องเผชิญกับปัญหาจากลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นครั้งแรก ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสได้พยายามที่จะเข้ามาขยายอิทธิพลเพื่อจะครอบครองประเทศไทยเอาไว้ โดยอังกฤษพยายามขยายอิทธิพลเข้ามาทางทิศเหนือผ่านทางประเทศพม่า และทางทิศใต้โดยผ่านเข้ามาทางแหลมมะลายู² ส่วนฝรั่งเศสได้พยายามขยายอิทธิพลเข้ามาทางทิศตะวันออกโดยผ่านเข้ามาทางประเทศลาว³ จึงเป็นผลให้ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างมีผลประโยชน์ในประเทศไทย

คำอธิบายในวงเล็บ

ในด้านที่เกี่ยวกับล้านนาไทย ประเทศที่มีบทบาทสำคัญคืออังกฤษ ซึ่งได้พยายามเข้ามาบีบบังคับในภูมิภาคนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 โดยทางรัฐบาลอังกฤษได้เข้ามาทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในครั้งนั้นทางรัฐบาลไทยได้ยอมให้อังกฤษเข้ามาทำการค้าในประเทศได้โดยเสรี⁴ และจากผลของการทำสนธิสัญญานี้ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2400 รัฐบาลอังกฤษได้ถือโอกาสเข้ามาจัดตั้งสถานกงสุลขึ้นในกรุงเทพฯ⁵ เพื่อที่จะคอยควบคุมดูแลผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับคนในบังคับของอังกฤษซึ่งเข้ามาทำกิจการค้า การป่าไม้ในล้านนาไทย

¹ วุฒิชัย มุลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 33

² วรณชสิทธิ์ บุญมี ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การป่าไม้และการเหมืองแร่ หน้า 23

³ จีราภรณ์ สถาปนาวรรณะ วิฤตการณ สยาม ร.ศ. 112 หน้า 1-3

* "หัวเมืองล้านนาไทย" เดิมเคยเป็นอาณาจักรหนึ่งภายหลังได้ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในบริเวณของ 8 จังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย คือจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา จาก สุรัสวดี อ่องสกุล เมืองและการเมืองในล้านนาไทยสมัยราชวงศ์มังราย หน้า 1

⁴ ม.ล. มานิจ ชุมสาย เชียงใหม่กับอังกฤษ หน้า 1

⁵ ก. หน้า 2

จากการที่อังกฤษเข้ามาติดต่อทำการค้า และเปิดความสัมพันธ์กับประเทศไทยในสมัย
 หลังนี้ มีความแตกต่างจากการเข้ามาในสมัยแรกที่อังกฤษเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุง
 ศรีอยุธยา¹ ซึ่งในสมัยนั้นอังกฤษเข้ามาเพียงเพื่อทำการค้าแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้มีความสน
 ใจที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมืองภายในประเทศ แต่ในช่วงหลังนโยบายของอังกฤษ
 เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคืออังกฤษได้พยายามที่จะเข้ามามีบทบาททางการค้าและการเมืองภายใน
 ประเทศมากขึ้น ทางรัฐบาลไทยเองก็ตระหนักดีถึงนโยบายของรัฐบาลอังกฤษ จึงได้พยายาม
 ที่จะทำการปรับปรุงประเทศในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น พยายามที่จะผนวกเอาดินแดนของ
 ล้านนาไทยซึ่งในขณะนั้นเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทย เข้ามาไว้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศ
 ให้เร็วที่สุด พยายามทำการเปลี่ยนแปลงตัวกฎหมายบางอย่างให้ทันสมัยเพื่อที่จะใช้
 เครื่องมือต่อรองในการเจรจาต่าง ๆ และยังคงเร่งจัดการปรับปรุงการปกครองในส่วนภูมิภาค
 คือการจัดระบบเทศบาลเข้ามาใช้² มีการปรับปรุงระบบการศาล การเก็บภาษีอากร
 และยังให้การศึกษาระชากรอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ทางรัฐบาลกลางได้ทำการปรับปรุงแบบค่อยเป็น
 ค่อยไป เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และความเข้าใจที่ดีพอ
 ดังนั้นการปรับปรุงประเทศจึงเน้นหนักไปในด้านเพื่อความอยู่รอดของประเทศ โดย
 เน้นไปที่อำนาจอธิปไตย คือความมั่นคงของประเทศในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม
 ดังเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 โดยทรงยึดถือนโยบายอันหนึ่งคือ การผูกมิตร
 กับประเทศที่เป็นมหาอำนาจเอาไว้ดวงตุลอำนาจกับมหาอำนาจอื่น ๆ³ สำหรับปัญหาอิทธิพล
 ของอังกฤษในล้านนาไทยเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ต่อความมั่นคงของประเทศและรัฐบาล
 มีแผนนโยบายในการดำเนินการในรูปแบบของการประนีประนอม ประการใด เพื่อมิให้เกิดผล
 เสียต่อไมตรีระหว่างไทยกับอังกฤษ และประการสำคัญก็คือ นโยบายต่าง ๆ ที่ทำให้ประเทศ
 สามารถจะต่อรองกับประเทศมหาอำนาจได้โดยไม่ต้องเสียเอกราชให้กับมหาอำนาจที่พยายามจะ
 ทำการยึดครอง จึงเป็นเรื่องที่น่าจะศึกษาค้นคว้า

¹ สมชัย อนุমানราชธน . การทูตของไทยสมัยธนบุรี หน้า 5

² วุฒิชัย มูลศิลป์ . มณฑลเทศาภิบาล หน้า 6-27

³ ดร. เพ็ญศรี ฤกษ์ . การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย หน้า 2

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้อังกฤษสนใจล้านนาไทย
2. เพื่อศึกษาถึงนโยบายของอังกฤษที่มีต่อประเทศไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง
3. เพื่อศึกษาถึงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากผลของความสัมพันธระหว่างไทยกับอังกฤษที่มีต่อรัฐบาลไทยในขณะนั้น
4. เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อหัวเมืองล้านนาไทย

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงแนวนโยบายของรัฐบาลอังกฤษที่มีต่อประเทศไทย
2. ทำให้ทราบถึงแนวทางและนโยบายในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นของรัฐบาลไทยในขณะนั้น
3. ทำให้ทราบถึงความสำคัญของล้านนาไทยต่อความมั่นคงของประเทศไทย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. จะค้นคว้าถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ โดยจะทำการศึกษาดังแต่ พ.ศ. 2398 - พ.ศ. 2460 โดยสังเขปเพื่อเป็นพื้นฐานที่จะเข้าใจในความสัมพันธระหว่างไทยกับอังกฤษ
2. จะศึกษาค้นคว้าถึงความสัมพันธ์และผลกระทบที่มาจากล้านนาไทย ซึ่งจะเป็นสาเหตุทำให้อังกฤษเข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ในล้านนาไทย และยังผลให้อังกฤษเข้ามามีปัญหาทางการเมืองกับรัฐบาลไทย
3. จะศึกษาถึงการแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ของรัฐบาลไทย ตลอดจนการดำเนินการในการผนวกเอาดินแดนล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณาวิเคราะห์ (Analytical Description) ซึ่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาจะใช้ข้อที่เป็นทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources)

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
3. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัย เชียงใหม่
4. ศูนย์หลักฐานประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก
5. แหล่งอื่น ๆ

ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของล้านนาไทย

1.1 ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านนาไทย

การเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนในอาณาจักรล้านนาไทยมีมาตั้งแต่เมื่อไรนั้นไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด เพราะการเข้ามาคงจะเป็นไปในลักษณะที่มีการอพยพกันต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปีมีการอพยพมาจากทางตอนเหนือโดยแบ่งกลุ่มแยกย้ายกันลงมา เช่น เข้ามาในเขตลุ่มแม่น้ำคำในตังเกี๋ย เข้ามาในแคว้นอัสสัมของอินเดีย เข้ามาในรัฐฉานของพม่า และตามลำแม่น้ำโขงลงมาเข้าสู่ดินแดนของประเทศไทยทางตอนบนและประเทศลาวด้วย จากกลุ่มที่อพยพลงมาตามลำแม่น้ำโขง เมื่อเข้ามาถึงบริเวณนี้แล้วได้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกับชนเผ่าท้องถิ่น ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาก่อน คนพื้นเมืองพวกนี้จากตำนานที่มีอยู่ในล้านนาไทยเรียกว่า "ลัวะ"¹ เมื่ออพยพลงมาและเข้ามาอาศัยอยู่กับพวกลัวะก็มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกัน มีการทำมาหากินร่วมกัน ดังข้อความตอนหนึ่งในตำนานเมืองพะเยาโคกลาวเอาไวว่า "ลัวะเป็นพวกที่อาศัยอยู่ในที่สูง มีอาชีพทำไร่ทำนาและนำผลผลิตที่ได้ลงมาขายให้กับกลุ่มไตที่อาศัยอยู่ในเมืองลุ่ม"² จะเห็นได้ว่าในข้อความดังกล่าวมีคำเรียกชื่อกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งว่า "กลุ่มไต" ซึ่งเป็นชื่อที่ใช้เรียกชนเผ่าที่อพยพลงมาจากทางตอนเหนือ คือดินแดนในเขตแคว้นยูนนานในประเทศจีน³ จึงทำให้คนที่อาศัยอยู่ในแถบล้านนาไทยนั้น เป็นคนที่มีหลายเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์ผสมผสานกันอยู่

จากการที่มีคนหลายเผ่าพันธุ์อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งจากตำนานและพงศาวดารต่าง ๆ ในภาคเหนือก็ได้ยืนยันถึงลักษณะของการอพยพเข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองจน

¹ สงวน ไชติสุขรัตน์ "ตำนานสุวรรณคำแดง..." หน้า 143 - 146

² รุณรัตน์ วิเชียรเขียว "ตำนานเมืองพะเยาฉบับหอสมุดแห่งชาติ" หน้า 1

³ ศรีศักดิ์ วลลิโกดม "ข้อมูลใหม่ - ข้อคิดใหม่เกี่ยวกับเชียงแสนและพะเยา"

เกิดเป็นอาณาจักรต่าง ๆ หลายอาณาจักร เช่น อาณาจักรโยนกเชียงแสน อาณาจักรหิรัญนครเงินยาง อาณาจักรหิรัญชัย¹

เพื่อให้เห็นภาพรวมของอาณาจักรล้านนาไทย และอาณาจักรต่าง ๆ ก่อนที่จะเข้ามารวมกันในสมัยของพระเจ้าเมงรายได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอแบ่งอาณาจักรที่สำคัญก่อนการรวมตัวเป็นอาณาจักรล้านนาไทยเอาไว้ 2 บริเวณคือ

1. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำลาว หรือบริเวณที่เรียกว่าที่ราบลุ่มเชียงราย มีอาณาจักรที่สำคัญตั้งอยู่ คือ อาณาจักรโยนกเชียงแสน กับอาณาจักรหิรัญนครเงินยาง (เชียงราย)
2. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง มีอาณาจักรที่สำคัญตั้งอยู่ได้แก่ อาณาจักรหิรัญชัย² กับอาณาจักรเชียงใหม่

อาณาจักรโยนกเชียงแสน

เรื่องราวของอาณาจักรโยนกเชียงแสนมีปรากฏในตำนานสิงหนวัติกุมารว่า ในราวปี พ.ศ. 430 มีกษัตริย์ชื่อพระองค์หนึ่ง ชื่อว่า " เทวกาล " เสวยราชสมบัติอยู่ที่นครไทยเทศ มีเมืองราชคฤห์เป็นเมืองหลวง กษัตริย์เทวกาลมีโอรส 30 องค์ และธิดาอีก 30 องค์ เมื่อทั้งโอรสและธิดาเติบโตใหญ่ กษัตริย์เทวกาลก็ได้ให้โอรสและธิดาจับคู่แต่งงานกันแล้วให้แยกย้ายกันออกไปสร้างบ้านเมืองกันเอง ในส่วนที่เกี่ยวกับล้านนาไทยจะขอกล่าวถึงพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง เมื่อทรงแต่งงานกับธิดาองค์หนึ่งแล้วก็จะต้องออกมาสร้างบ้านเมืองเองโอรสองค์นี้ทรงพระนามว่า เจ้าสิงหนวัติกุมาร เมื่อจะออกจากเมืองเจ้าสิงหนวัติกุมารจึงได้ขอแบ่งเอาราชสมบัติอันมี "ช้าง ม้า วัว ควาย ลีฬห' คนครีว' หนึ่งแสน"³เสด็จออกจาก

¹นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น หน้า 153

²ก. หน้า 153

³คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานสิงหนวัติกุมารฉบับสอบ

เมืองราชคฤห์ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้โดยยึดเอาแนวลำแม่น้ำโขงลงไปประมาณ 4 เดือน
ก็ได้อมาหยุดพักอยู่ ณ. ที่แห่งหนึ่ง "...อันราบเพียง เรียงงามมี แม่น้ำใหญ่ แม่น้ำสาม น้ำน้อย
มากมายนักกับพื่อไกลแม่น้ำชนดิเท่าใด คือแม่น้ำห้วยน้อยอันจักสร้างไร่แตงนาคืนักแล..."¹
ณ. ที่หยุดพักนี้ เจ้าสีหนวัตกุมารได้ทรงสร้างแปงเมืองขึ้นและให้ชื่อเมืองที่สร้างขึ้นว่า
"นาคพันธุสิงหนวัตนคร"^{*} ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นขึ้น เมืองนาคพันธุสิงหนวัตนครก็ได้
กลายเป็นเมืองศูนย์กลางของ อาณาจักรโยนกเชียงแสน มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาทั้งสิ้น 45 พระองค์

อาณาจักรเชียงราย

เรื่องของอาณาจักรเชียงรายมีปรากฏอยู่ในพงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน
และตำนานสีหนวัตกุมาร ซึ่งได้กล่าวถึงว่า มีกษัตริย์ในราชวงศ์เงินยาง เชียงแสนพระองค์
หนึ่งชื่อ พระเจ้าเมงราย ได้ขยายอาณาเขตลงมาสร้างเมืองเชียงราย และยังทำการขยาย
บ้านเมืองจนกลายเป็นอาณาจักรในที่สุด² เรื่องราวของการสร้างเมืองเชียงรายนี้เกิดขึ้นในราว
ปี พ.ศ. 1805 เมื่อช้างมงคลของพระเจ้าเมงรายที่ทรงเลี้ยงเอาไว้ในป่าห้วยคอยทางทิศตะวัน
ออกได้หลุดหนีไป พระเจ้าเมงรายได้ตามช้างมาจนถึงคอยจอมทองริมแม่น้ำกนหันที่ ได้พิจารณา
เห็นว่าภูมิประเทศที่นั่น เป็นชัยภูมิที่ดี จึงได้ทำการสร้างเมืองขึ้นตรงนั้นสร้างเสร็จก็ได้ขนานนามว่า
"เมืองเชียงราย" ความสำคัญของเมืองเชียงรายได้เริ่มขึ้นเมื่อพระเจ้าเมงรายได้อพยพผู้คน
จากเมืองเงินยางเชียงแสนลงมา และสร้างเมืองเชียงรายให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร
พระเจ้าเมงรายยังได้ทำการรวบรวมเอาดินแดนต่าง ๆ เข้ามาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

¹คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานสีหนวัตกุมารฉบับสอบค้น
ของนาย มานิจ วัลลิโกตม 2516 หน้า 27

^{*}ที่ตั้งของเมืองนาคพันธุสิงหนวัตนคร ตั้งอยู่บริเวณฝั่งขวาฝากตะวันตกของแม่น้ำโขง
ห่างออกไปประมาณ 14 กิโลเมตร ได้แก่บริเวณที่ตั้งอำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

²นคร พันธุรงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น หน้า 159

อาณาจักรศรีภูษชัย *

อาณาจักรศรีภูษชัยตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า ที่ราบลุ่มเชียงใหม่ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ
 ปิง อันเป็นที่อุดมสมบูรณ์ในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงใหม่นี้ได้มีกลุ่มชนหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน
 เช่น พวกเมง พวกกะโตะ และยังมีคนที่อพยพจากถิ่นอื่นเข้ามาอาศัยปะปนอยู่กับชาวพื้นเมือง
 จึงเกิดมีเรื่องราวของการสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นดังจะกล่าวไว้พอเป็นสังเขปดังนี้ การสร้าง
 เมืองศรีภูษชัยนี้เป็นความคิดของฤๅษีวาสุเทพ ที่จะสร้างเมืองขึ้นสักเมืองหนึ่ง ให้เป็นเมืองใหญ่
 จึงได้ทำการปรึกษากับสุทนต์ฤๅษีแห่งเมืองละโว้** แล้วจึงได้สร้างเมืองขึ้น เมื่อสร้างเมือง
 เสร็จแล้วก็ได้อัญเชิญ พระนางจามเทวีแห่งเมืองละโว้ขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองก็สงบสุข
 เมื่อบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้ว ได้มีการพยายามที่จะขยายอาณาเขตออกไปโดยขยายขึ้นไปทาง
 ทิศเหนือจนถึงบริเวณเชิงคอกสุเทพข้ามเทือกเขาขุนตาล ไปยังที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง*** จากลักษณะ
 บริเวณส่วนใหญ่ของอาณาจักรจะตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์
 มากเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม แม่น้ำยังสามารถนำมาใช้ในการอุปโภค บริโภค และใช้
 ในการคมนาคมจึงทำให้เมืองศรีภูษชัยกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญขึ้นมาโดยลำดับ¹ เมือง
 ศรีภูษชัยมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาอีก 49 พระองค์

* "อาณาจักรศรีภูษชัย" ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของจังหวัดลำพูน เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือ
 ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่

** เมืองละโว้หรือละโว้ปุระหรืออาณาจักรลพบุรี ก็คือเมืองเดียวกันโดยมีเมืองละโว้
 เป็นเมืองศูนย์กลาง ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญ 3 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา
 แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี จาก นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยตอนต้น หน้า 206

*** อยู่ในบริเวณอำเภอเมือง และอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
¹ ศรีศักร วัลลิโภดม "แคว้นศรีภูษชัย" ศิลปและโบราณคดีในประเทศไทย

อาณาจักรเชียงใหม่

หลังจากที่พ่อขุนเมงรายขยายอาณาเขตของอาณาจักรเชียงใหม่เข้าครอบครองอาณาจักรทั้ง 3 คืออาณาจักรโยนกเชียงแสน อาณาจักรหิรัญนครเงินยาง อาณาจักรหิรัญชัยแล้ว พระองค์ทรงพบว่าในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง เป็นชัยภูมิที่ตีเหมาะแก่การสร้างเมือง และยังคงอยู่ตรงกลางของอาณาจักรต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ด้วย พ่อขุนเมงรายจึงได้เชิญพระสหายของพระองค์คือ พ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย กับพ่อขุนงำเมืองแห่งเมืองพะเยามาช่วยกันวางแผนสร้างเมือง ทำการสร้างเมืองแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 1839 เรียกชื่อว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่"² หลังจากพ่อขุนเมงรายสร้างเมืองเชียงใหม่เสร็จ พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองและทรงประทับอยู่ ณ. ที่เมืองนี้

อาณาจักรเชียงใหม่ได้เจริญขึ้นในทุก ๆ ด้าน มีการส่งเสริมอาชีพให้ราษฎรชาวเชียงใหม่ทำมาหากินกัน เช่น ช่างทอง ช่างเหล็ก ช่างเงิน ฯลฯ นับแต่นั้นมาอาณาจักรเชียงใหม่ก็ได้เคยโตจนกลายเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทย อาณาจักรเชียงใหม่มีกษัตริย์ในราชวงศ์เมงรายปกครองสืบต่อกันมาเป็นเวลาประมาณ 200 ปีเศษ เชียงใหม่จึงตกไปเป็นเมืองขึ้นของพม่าในปี พ.ศ. 2101³ แต่ต่อมาทางฝ่ายไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงรบเอากลับคืนมาจากพม่าได้ และทรงจัดการปกครองโดยให้อยู่ในฐานะเป็นประเทศราชของไทย ต่อมาในสมัยหลังจึงเปลี่ยนมาเป็นมณฑลพายัพ และเป็นจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

หน้า 29

² ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ล้านนาไทยคดี หน้า 14

³ อ. หน้า 25

๑.๒ * ความสำคัญของอาณาจักรล้านนาไทยที่มีต่อประเทศไทย

การที่อาณาจักรล้านนาไทยตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างอาณาจักรใหญ่ 2 อาณาจักร คือ อาณาจักรพุกาม(พม่า) กับอาณาจักรอยุธยา ทำให้มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์เป็นอย่างมาก และจากลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยทั่วไปล้านนาไทยจัดได้ว่า เป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำหลายสาย คือ ที่ราบลุ่ม แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน และแม่น้ำกก¹ สามารถที่จะทำการเพาะปลูกได้เป็นอย่างดีและเหมาะที่จะใช้เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหาร ผักตบชวย และเป็นฐานทัพ จากลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้อาณาจักรใหญ่ทั้งสองพยายามที่จะเข้ามามีอิทธิพลในล้านนาไทย

ดังนั้นล้านนาไทยจึงไม่ค่อยที่จะเป็นอิสระมักจะถูกยึดครองอยู่เป็นประจำจากทั้งสองอาณาจักรดังกล่าว² ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับราชอาณาจักรไทยนั้นล้านนาไทยมีความสัมพันธ์มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตลอดมาซึ่งความสัมพันธ์ปรากฏในหลายรูปลักษณะ กล่าวคือ

1.2.1 ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

ล้านนาไทยนั้น เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรธรรมชาติมากมายแต่ในสมัยโบราณความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจยังเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นมากมายนัก ดังนั้นระบบเศรษฐกิจในยุคนั้นจึงเป็นแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-sufficient economy) มีการเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีการผลิตด้านอื่น ๆ เพียงเพื่อความต้องการทางด้านอุปโภคและบริโภคเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะทำกันภายในครัวเรือน เช่น การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน การทำมิด และเครื่องมือที่ใช้ในด้านการเกษตรกรรม ลักษณะการผลิตของคนในสมัยนั้นก็จะทำเพียงเพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวเท่านั้น ไม่ได้ทำการผลิตมาก ๆ เอาไว้อาย³

¹ สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 3
² ไทพูนีย์ มีกุลสล ประวัติศาสตร์ประเทศไทย หน้า 185 - 190
³ สุนันท์ ไชยเมล์ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 2

ต่อมาในสมัยหลัง เมื่อยุโรปได้ทำการปฏิวัติอุตสาหกรรม ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปก็ได้พยายามที่จะทำการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบต่าง ๆ เพื่อนำกลับไปป้อนโรงงานอุตสาหกรรม อังกฤษได้เข้ามาติดต่อค้าขายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในรูปของบริษัทการค้า คือ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ¹ อังกฤษยังเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยด้วยตั้งแต่ พ.ศ. 2165² ตรงกับสมัยของพระเจ้าทรงธรรม

๕ มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์อังกฤษได้ให้ความสนใจประเทศไทยมากขึ้นโดยเฉพาะดินแดนล้านนาไทย เพราะเป็นดินแดนที่มีทรัพยากรป่าไม้มาก³ อังกฤษจึงเข้ามาขอสัมปทานทำป่าไม้ในบริเวณนี้อยู่เสมอ นอกจากทรัพยากรป่าไม้แล้วในล้านนาไทยก็มีทรัพยากรที่เป็นจำพวกแร่อีก เช่น แร่ดีบุก แร่เหล็ก แร่พลัม ถ่านหิน และน้ำมัน⁴ การที่ล้านนาไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าอังกฤษจึงให้ความสนใจต่อดินแดนส่วนนี้เป็นอย่างยิ่ง พยายามที่จะเข้ามามีอิทธิพลและควบคุมภูมิภาคนี้เพื่อที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้⁵

ดังนั้นอาณาจักรล้านนาไทยจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เพราะทางรัฐบาลไทยจะได้รับค่าภาษีอากรจากการเข้ามาทำป่าไม้ และการทำเหมืองแร่ ตลอดจนผลิตผลที่ได้จากป่า นับได้ว่าเป็นผลประโยชน์ไม่ใช่น้อยที่ทางรัฐบาลกลางได้รับ

1.2.2 ความสำคัญทางด้านการเมือง

ดินแดนของล้านนาไทยมีความสำคัญทางด้านการเมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เป็นผลเนื่องมาจากการที่ดินแดนนี้ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรใหญ่ถึง 2 อาณาจักร จึงทำให้มี

¹นคร หันจันรงค์ การเจรจาและข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษ
หน้า 73

²ไพฑูริย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ประเทศไทย หน้า 244

³ดร. แกรมสุข นุ่มนนท์ อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่
รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี หน้า 139

⁴พ.อ. พูนพล อาสนจินดา ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจประเทศไทย หน้า 7

⁵เอกสารลานนาคดีศึกษา ประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนาไทย หน้า 139

การเข้ามรจัดกิจการทางการเมืองในล้านนาไทยอยู่บ่อย ๆ เช่น เมื่อพม่าเข้ามายึดครองก็จัดการปกครองเป็นแบบที่มีลักษณะไปทางพม่า¹ และเมื่อรัฐบาลไทยเข้าปกครองบ้างก็มีการจัดการปกครองใหม่ให้เป็นแบบไทย² ต่อมาในภายหลัง เมื่ออังกฤษได้เข้ามาทำการค้าในล้านนาไทย อังกฤษก็พยายามที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมือง เพราะอังกฤษต้องการที่จะขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่จะกระทบต่อผลประโยชน์ที่อังกฤษจะได้รับ รัฐบาลไทยจำเป็นจะต้อง เข้าควบคุมดูแลในล้านนาไทย เพราะเป็นดินแดนประเทศราชของไทย ประกอบด้วย เป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงนับได้ว่ามีความสำคัญต่อประเทศไทย

1.2.3 ความสำคัญต่อความมั่นคง

การที่ล้านนาไทยเป็นดินแดนที่อยู่ระหว่าง 2 อาณาจักร คือ อาณาจักรพม่า กับอาณาจักรอยุธยา และต่อมาเมื่ออังกฤษและฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพล เข้ามายังดินแดนแถบนี้ คืออังกฤษสามารถยึดครองพม่าได้ ส่วนฝรั่งเศสก็เข้ายึดครองลาวและเขมร ล้านนาไทยก็ต้องเป็นดินแดนที่อยู่ตรงกลางระหว่างอิทธิพลของ 2 ชชาติมหาอำนาจตะวันตก จากลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ล้านนาไทยมีลักษณะคล้ายเป็นรัฐกันชน (Buffer State)³ จากการที่หัวเมืองล้านนาไทยเป็นประเทศราชของไทย และตั้งอยู่ในลักษณะเช่นนี้ล้านนาไทยจึงสร้างความมั่นคงให้กับประเทศไทย เพราะจากนโยบายของอังกฤษเองก็ไม่อยากที่จะเข้ายึดครองล้านนาไทย เพราะอังกฤษไม่ต้องการที่จะทำให้เขตอิทธิพลของตนเข้าไปใกล้กับเขตอิทธิพลของฝรั่งเศสซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง⁴ ทางรัฐบาลไทยจึงได้เข้าไปดำเนินการจัดการปกครองภายในล้านนาไทย เพื่อที่จะสร้างความมั่นคงให้กับล้านนาไทย* เพื่อไม่ให้ล้านนาไทยตกไปเป็นเมืองขึ้น

¹ พระยาประชากิจกรจักร พงศาวดารโยนก หน้า 398

² สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 29 - 34

³ หอสมุดแห่งชาติ ร.5 10/2 เรื่องมิสเตอร์วิลเลียมคลิฟฟอร์ด บัลเกรฟ ขอแก้ไขสัญญา ปี จ.ศ. 1141

⁴ นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรี และ รัตนโกสินทร์ หน้า 254

* ในส่วนของการปกครองจะขอยกไปกล่าวในบทที่ 4

ของชาติมหาอำนาจ ในคารพยามที่จะสร้างความมั่นคงให้กับลัทธิไทยในดินต่าง ๆ นั้น ต่อมาความมั่นคงของลัทธิไทยทำให้รัฐบาลกลางสามารถที่จะทำการต่อรองเพื่อแก้ไขสัญญา ขอบปรองต่าง ๆ กับมหาอำนาจอื่นได้ ปัญหาความมั่นคงของลัทธิไทยจึงมีส่วนช่วยให้รัฐบาล และประเทศไทยรอดจากการถูกอิทธิพลของต่างชาติเข้าครอบงำอีกทางหนึ่ง¹

1.3) การผนวกอาณาจักรลัทธิไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย

แนวความคิดที่จะทำการผนวกอาณาจักรลัทธิไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศนั้น เริ่มขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว² การที่เกิดขึ้นมีแนวความคิดขึ้นมาก ก็เพราะจากอดีตที่ผ่านมา ดินแดนลัทธิไทยมีความสัมพันธ์อันดีต่อรัฐบาลกลางในฐานะประเทศ ราชแต่ในระยะหลังสภาพการได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป³ เป็นผลทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องผนวก ดินแดนลัทธิไทยไว้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศ

1.3.1 ปัจจัยที่ต้องทำการผนวก

ก. การคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก

จักรวรรดินิยมได้เข้าคุกคามดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอังกฤษได้ ทำการรุกรานพม่าถึง 3 ครั้ง และสามารถที่จะเข้ายึดครองพม่าได้ทั้งประเทศในปี พ.ศ. 2429⁴ และจากการนี้ทำให้รัฐบาลไทยต้องยอมที่จะทำสัญญาเบอร์นี เป็นการยอมรับอิทธิพล ของอังกฤษซึ่ง เป็นการดีกว่าที่จะต้องเกิดการขัดแย้งกันและถึงต้องทำสงครามเช่น พม่า⁵

¹ สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 51 - 55

² วิชัย มูลศิลป์ มณฑลเทศาภิบาล วิเคราะห์เปรียบเทียบ หน้า 28

³ เตช ภูวนาค การปกครองแบบเทศาภิบาลเป็นระบบปฎิวัติ หรือ วิวัฒนาการ หน้า 58 - 65

⁴ วิชัย มูลศิลป์ ล.ศ หน้า 31

⁵ วงเดือน นาราสังข์ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อมหาอำนาจตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 105 - 106

นับได้ว่าทางรัฐบาลไทยมองเห็นการไกลในการทำ เช่นนี้ เพราะถ้าทำการรบกับอังกฤษรับรองได้ว่าอังกฤษสามารถที่จะเอาชนะไทยได้อย่างไม่ยากเย็นอะไรนัก ประเทศไทยก็จะล่อยู่ในสภาพเช่นเดียวกับพม่าในเวลานั้น¹

จากการที่อังกฤษได้เข้ายึดครองพม่าจึงทำให้ล้านนาไทยมีพหุแดนติดต่อกับอิทธิพลอังกฤษในพม่า อังกฤษเมื่อเข้ายึดครองพม่าแล้วได้ทำกิจการป่าไม้ในพม่าอย่าง เป็นลำเป็นสัน เมื่อพหุแดนของพม่าและล้านนาไทยติดต่อกันในระยะต่อมาอังกฤษจึงได้พยายามขยายกิจการเข้ามาสำรวจและก่อกวนล้านนาไทยมีป่าไม้สักที่อุดมสมบูรณ์ พ่อค้าอังกฤษจึงสนใจที่จะเข้ามาทำกิจการในล้านนาไทย โดยเฉพาะต่ออังกฤษเท่านั้นที่ให้ความสนใจ ทางด้านฝรั่งเศสก็ให้ความสนใจ เพราะทางด้านตะวันออกของล้านนาไทยฝรั่งเศสพยายามที่จะเข้ามาแทรกแซง เช่นเดียวกัน² จึงเท่ากับว่าล้านนาไทยถูกโอบล้อมโดยจักรวรรดินิยม ดังนั้นนโยบายของรัฐบาลไทยจะต้องดำเนินการทุกอย่างด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างดี เพื่อที่จะไม่ให้ต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก ปัจจุบันจากภายนอกจึงจัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากอันหนึ่ง

ข. สภาพการปกครองภายใน

การปกครองของรัฐบาลไทยต่อล้านนาไทยนั้น เป็นลักษณะของการปกครองแบบหัวเมืองประเทศราช โดยทางรัฐบาลกลางได้ให้เจ้าผู้ครองนครในภาคเหนือเป็นผู้ปกครอง ซึ่งก็ปกครองสืบต่อกันมาแต่เดิม ทางรัฐบาลกลางจะควบคุมโดยให้สมุหนายกเป็นผู้ดูแล³ โดยรัฐบาลกลางให้หัวเมืองล้านนาไทยช่วยเหลือในการป้องกันพระราชอาณาเขต ช่วยในการทำสงคราม และต้องส่งส่วยสิ่งของให้แก่รัฐบาลกลาง ส่วนด้านการปกครองนั้นได้ให้อิสระกับเจ้าจากการที่ปล่อยให้เจ้าผู้ครองนครปกครองกันเองนั้นทำให้มีความรู้สึกวาล้านนาไทยไม่ใช่ส่วนหนึ่งของรัฐบาลไทย และในล้านนาไทยก็ยังมีปัญหาที่สำคัญอีกคือปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดน*

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการสถาปนาชาติไทยสยาม หน้า ๕๔

² นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ยุคใหม่ หน้า ๙๗ - ๑๐๙

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการสถาปนาชาติไทยสยาม หน้า ๑๒

* หัวเมืองชายแดนที่มีปัญหา คือ หัวเมืองเงี้ยวทั้งห้า ซึ่งประกอบด้วย เมืองหาง เมืองสาต เมืองตวัน เมืองทา และเมืองจวด เมืองเหล่านี้ตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน

รัฐบาลกลางจึงต้องมึนโยบายที่จะเข้ามาควบคุมดูแลทางหัวเมืองล้านนาไทยมากขึ้นดังพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีถึงเจ้าท่ากรมพระปราชญ์ว่า "...แผ่นดินที่ใหญ่โตมิใช่น้อย ผู้ซึ่งจะต้องการก็แลเลียมเข้ามาไกลเคียงหนักขึ้นทุกที ถ้าแผ่นดินของเราตั้งรกร้างอยู่ก็จะกลายเป็นที่ไม่มีเจ้าของ เป็นช่วงใหม่ผู้จับจองได้...อยากจะได้จัดการเสียโดยเร็วอย่าให้ทานผู้มีอำนาจ เข้ามาจับจองได้..."¹ จากข้อความดังกล่าวย่อมแสดงว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีถึงการปกครองในล้านนาไทย จึงมีประสงค์ที่จะให้มีการจัดการปกครองล้านนาไทยเสียโดยเร็ว เพื่อไม่ให้มหาอำนาจต่างชาติเข้ามาอ้างสิทธิรวมเข้าเป็นอาณานิคมของตน

จากลักษณะการปกครองที่มีในล้านนาไทย เป็นลักษณะที่ไม่แน่ชัดซึ่งอาจจะทำให้ต่างชาติเข้ามายึดครองได้โดยง่ายดังนั้นทางรัฐบาลซึ่งคำนึงถึงปัญหานี้เช่นกัน ได้เข้าทำการแก้ไขมาเป็นลำดับ

ค. ปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้

ปัญหาสำคัญเกิดจากการที่อังกฤษเข้ามามีอิทธิพลทางการค้าในล้านนาไทยซึ่งก็เกี่ยวข้องกับกิจการป่าไม้ ซึ่งป่าไม้ในภาคเหนือในขณะนั้นถือว่าเป็นทรัพย์สินของเจ้าผู้ครองนคร และลูกหลานสืบต่อกันมา² เมื่ออังกฤษเข้ามาขอสัมปทานในการทำป่าไม้กับบรรดาเจ้าผู้ครองนครเมื่อเขาทำป่าไม้แล้วก็เกิดปัญหาตามมาคือการให้สัมปทานซ้ำซ้อนทำให้เกิดปัญหาการตีพาทกันขึ้น³ เกิดการฟ้องร้องกันอยู่เสมอ ๆ มีการฟ้องร้องกันโดยส่งเรื่องมาที่รัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ และที่กงสุลที่กรุงเทพฯ เมื่อมีการตัดสินคดีออกมาคนในบังคับอังกฤษมักจะเป็นฝ่ายถูกเสมอ ดังนั้นทางรัฐบาลกลางจึงจะต้องเข้ามาควบคุมเพื่อที่จะไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นอีก วิธีการที่ทางรัฐบาลต้องการจะทำก็คือพยายามที่จะทำการผนวกดินแดนล้านนาไทยเอาไว้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาณสมุติพิเศษ เล่มที่ 25 จ.ศ. 1245 หน้า 235

² กระทรวงเกษตร ประวัติกรรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี หน้า 1-

³ ก. หน้า 2

เสียเพื่ออำนวยความสะดวก และไม่หลงกลัวมหาอำนาจที่จะพยายามเข้ามายึดครองอีกต่อไป¹

1.3.2 วิธีการดำเนินการ

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาลกลางต้องเข้ามาดำเนินการจัดการปกครอง ในล้านนาไทยและเข้าควบคุมในคานต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เกือยลุทมากขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ และ เพื่อป้องกันไม่ไห้ต่างชาติขยายอิทธิพล เข้ามารอบครองดินแดนแถบนี้

ก. แนวพระราชดำริในการปฏิรูปการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีถึงปัญหาอันเกิดจากการ ปกครองแบบเดิม และภัยของจักรวรรดินิยมตะวันตกพระองค์จึงทรงมีพระราชดำริที่จะให้มีการ ดำเนินการจัดการปกครองแผ่นดิน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อให้มีประสิทธิภาพ ในการปกครอง ดังนั้นพระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาเทเวธวงศ์โรปการเสด็จ ไปเป็นตัวแทนพระองค์ในงานฉลองรัชกาลสมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรีย ครบ 50 ปี ณ ประเทศอังกฤษ และทำการพิจารณาแบบแผนของคณะเสนาบดีในยุโรป เพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงประเทศ² ดังนั้นเมื่อสมเด็จพระยาเทเวธวงศ์โรปการเสด็จกลับมาถึงก็ได้ถวายรายงานทันที เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับรายงาน พระองค์ก็ทรงมีความ เห็นในขั้นต้นว่า "...ราชการบ้านเมืองย่อมจะเป็นที่เรียบร้อยโดยพลการจัดการแบ่งกระทรวง หน้าที่พนักงานไว้เป็นหมวดหมู่ให้สมควรแก่วิสัยปัญญาสามารถของผู้ที่จะรับราชการ ฉลอง พระเดชพระคุณในตำแหน่งนั้น ๆ ต้องแบ่งหน้าที่ราชการให้เป็นแผนกตามกระทรวง ราชการ หึ่งปวงจึงจะสำเร็จไปได้ทันกาลสมัยที่ควรจะเป็น..."³ หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดให้มีการทดลองจัดระเบียบราชการขึ้นใหม่ โดยทรงจัดตั้งกรมขึ้น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ร.5 สารบัญญัตินิติพิเศษ เล่ม 25 หน้า 235

² สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและพระยาราชเสนา เทศาภิบาล หน้า 4-5

³ พระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งตำแหน่งเสนาบดี ราชกิจจานุเบกษา

12 กรมคือ กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมเมือง กรมวัง กรมท่า กรมนา กรมพระคลัง กรมยุติธรรม กรมยุทธนาธิการ กรมธรรมการ กรมโยธาธิการ และกรมมรุธาธร ทรงให้เสนาบดีทุกกระทรวงมีศสเสมอกัน เมื่อท่คลองใช้อยู่ระยะหนึ่งก็ไค่ทรงโปรดเกล้าใช้ยกฐานะจากกรมขึ้นเป็นกระทรวงทั้งหมด¹ ในส่วนของหัวเมืองนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไค่ทรงมอบหมายให้ พระเจ้านองยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพเป็นผู้รับสนองพระราชดำริโดยทรงให้หัวเมืองขึ้นต่อกระทรวงมหาดไทยแต่เพียงกระทรวงเดียว ให้มีการจัดรวมหัวเมืองที่ใกล้เคียงกันจัดตั้งเป็นมณฑล ในแต่ละมณฑลมีข้าหลวงซึ่งแต่งตั้งจากรัฐบาลกลางเป็นผู้ดูแลจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ที่ทำให้การดำเนินการในการปฏิรูปการปกครองประเทศมีแนวทางที่ค้และสามารถที่จะทำให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และจากความสำเร็จอันนี้ในเวลาต่อมาจะสามารถจะนำลารผนวกดินแดนล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในสมัยหลังต่อมา

(ข) การปฏิรูปการปกครอง

การปรับปรุงการปกครองของล้านนาไทยนั้น มีการเปลี่ยนแปลงฐานะจากหัวเมืองประเทศราชมาเป็นมณฑลหนึ่งในประเทศไทยโดยเรียกว่า มณฑลลาวเฉียง * เมื่อ พ.ศ. 2433 ต่อมา มีการเปลี่ยนชื่อมาเป็น มณฑลพายัพ เมื่อ พ.ศ. 2443 มีการขุดเลิกหน่วยการปกครองที่ซ้ำซ้อนและไม่มีประสิทธิภาพ โดยการให้ข้าหลวงขึ้นไปปกครองและขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยที่กรุงเทพฯ มีการปรับปรุงคุณภาพของข้าราชการ มีการลงโทษข้าราชการที่กระทำผิด และให้รางวัลข้าราชการที่ปฏิบัติงานดี² และยังมีนโยบายที่จะให้ข้าราชการทุกคน

¹พระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งตำแหน่งเสนาบดี ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9 ลงวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 111 หน้า 25-28

* มณฑลลาวเฉียง ตั้งขึ้นโดยการรวมเอาหัวเมืองต่าง ๆ เข้าด้วยกันหลายหัวเมือง มี เมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน แพร่ และเถิน

²วลลามา เสรือเทียนทอง การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 141

เข้าถึงประชาชนให้มากขึ้น¹ การดำเนินการปรับปรุงการปกครองนั้น เป็นไปด้วยดีช้าลงใหญ่
มณฑลพายัพ คือพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ค. การปรับปรุงลัทธิไทยในต่าง ๆ

เมื่อรัฐบาลกลางส่งข้าหลวงขึ้นมากปกครองลัทธิไทยแล้วทางรัฐบาลกลางก็ได้
มีนโยบายที่จะปรับปรุงลัทธิไทยในทุก ๆ ด้าน เช่น การปรับปรุงด้านการเก็บภาษีอากร ซึ่ง
ถือเป็นรายได้ของประเทศ ยังมีการปรับปรุงด้านการทหารเพื่อให้ความคุ้มครอง มีการจัดการ
ปรับปรุงทางด้านการศึกษาไม่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ลัทธิไทยเข้ามาผูกพันกับ
รัฐบาลกลางมากขึ้นด้วย รายละเอียดของการปรับปรุงมีดังต่อไปนี้

การปรับปรุงด้านการทหาร หลังจากที่เกิดปัญหาหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้า มีการก่อการ
กบฏขึ้น จึงเป็นโอกาสที่ทางรัฐบาลกลางจะส่งกองทหารเข้ามาเพื่อสนับสนุนในการปฏิรูปการ
ปกครองทั้งพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวความตอนหนึ่งว่า
"...ที่เหตุร้ายแรงในมณฑลพายัพทุกกลาไม่ใหญ่โตไต่ถึงเพียงนั้น ก็เพราะเหตุแต่เดิมไม่ได้
มีทหาร..."² ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์นี้อีกจึงจำเป็นต้องมีกำลังทหารเอา
ไว้ จึงทรงโปรดเกล้าให้กรมมหามนตรีไชยศรีสุรเดชจัดตั้งกรมบัญชาการทหารมณฑลพายัพขึ้นใน
พ.ศ. 2446³ มีการเกณฑ์ทหารในรูปของการเกณฑ์ตำรวจภูธรขึ้นและยังมีการรับอาสาสมัครรักษา
ดินแดนขึ้นอีกด้วย

¹ สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 223

* หัวเมืองเงี้ยวทั้งห้าประกอบด้วยเมืองหาง เมืองสาต เมืองตวน เมืองทา
เมืองจวด (จาวาด) จาก อัจฉริยา ดงสัมฤทธิ์ บทบาทของชาวต่างชาติเกี่ยวกับกบฏเงี้ยว
หน้า 4

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ร.5 ศร 42/7 กล่าวถึงประกาศให้
พระราชบัญญัติ เกณฑ์ทหาร ปี ร.ศ. 122

³ สุรัสวดี ประยูรเสถียร ล.ก หน้า 245

การปรับปรุงทางการเก็บภาษีอากร การเก็บภาษีในระบบผูกขาดโดยเจ้าภาษีนายอากรนั้น ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับราษฎรเป็นอันมาก¹ ทางกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช จึงได้ทรงแก้ไขปัญหาค่าความเดือดร้อนโดยการเปลี่ยนแปลงการเก็บภาษีอากรในบางประเภทโดยรัฐบาลกลางเป็นผู้จัดเก็บเอง² แต่วิธีการเก็บภาษีเช่นนี้ทำได้เพียงปีเดียวก็ต้องเลิกไป มีการให้ลูกหลานของบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ เป็นผู้เก็บภาษีเอง³ ซึ่งก็ประสบความล้มเหลวอีกเช่นกัน ทางกรมพระยาคำรงราชานุภาพในขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ทรงแนะนำให้พระยาทรงสุรเดชจัดข้าราชการจากส่วนกลางเข้าไปแทนที่บรรดาลูกหลานเจ้าเมืองจัดเก็บภาษีเกี่ยวกับ ยาสูบ และที่นา โดยให้เจ้าสุริยวงษ์ดำรงตำแหน่งเสนาคลัง จากการที่รัฐบาลเข้ามาดำเนินการเก็บภาษีนี้ ส่งผลกระทบต่อเจ้าผู้ครองนคร เนื่องจากรายได้และสิทธิต่าง ๆ ลดลง บรรดาเจ้าผู้ครองนครจึงทำหนังสือร้องเรียนกราบบังคมทูลถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴ พระองค์ทรงตระหนักดีในเรื่องนี้จึงได้ทรงแก้ไขปัญหาค่าความเดือดร้อนโดยโปรดเกล้าให้พระยาทรงสุรเดชกลับกรุงเทพฯ พ.ศ. 2442 นับได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาให้ความรุนแรงลดลงเพื่อไม่ให้เกิดการกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

การปรับปรุงด้านการป่าไม้ สืบเนื่องจากป่าไม้ในล้านนาไทยเป็นทรัพย์สินของเจ้าผู้ครองนครและเจ้านายเมืองเหนือ ผู้ใดจะเข้าทำกิจการป่าไม้จะต้องขออนุญาตเข้าจากเจ้าของป่าเสียก่อน ในการทำป่าไม้ในระยะแรกยังไม่ค่อยเกิดปัญหามากมายนัก ปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นเมื่อคนในบังคับอังกฤษทยอยเข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้มากขึ้น จนเกิดมีการแข่งขันกัน และยังเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาเป็นอันมาก⁵ เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว

¹ สุริยวงษ์ ประชุมเสด็จ การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 145

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/59 เรื่อง ภาษีอากรต่าง ๆ ทางลาวเฉียง ลงวันที่ 11 พฤษภาคม ร.ศ. 112

³ วัลลภา เครือเทียนทอง การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 92

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/41 เรื่อง เจ้าลาวมณฑลพายัพกล่าวโทษพระยาทรงสุรเดชข้าหลวงเรื่องจัดการบ้านเมือง

⁵ กระทรวงเกษตร ประวัติกรรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี หน้า 2

หาวิธีการที่จะเข้าไปควบคุมดูแลกิจการป่าไม้ โดยเริ่มแก้ไขมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2417¹ มีการออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ถึง 2 ฉบับ แต่ก็ยังมีปัญหาอันอยู่ตลอดมา ทางรัฐบาลจึงได้ให้ มร. เอช. สะเลต ซึ่งเป็นข้าราชการของอังกฤษในพม่าเป็นผู้ช่วย ศึกษาและเสนอวิธีการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนี้

- 1) ควรจัดตั้งกรมป่าไม้ เพื่อดำเนินการควบคุมและคุ้มครองกิจการป่าไม้ทั้งหมดเพื่อให้การป่าไม้มีประสิทธิภาพและเสถียรภาพที่มั่นคงตลอดไป
- 2) ควรทำแผนที่แบ่ง เขตป่าไม้สักและไม้อื่น ๆ ของภาคเหนือ เพื่อแสดงความหนาแน่นของป่าไม้ และมูลค่าที่แท้จริงของป่าแต่ละแห่งซึ่งจะทำให้สามารถวางโครงการทำป่าไม้ได้
- 3) ควรสำรวจไม้อื่น ๆ ด้วยที่ไม้ไซไม้สัก เพื่อนำมาใช้แทนไม้สักจะได้เป็นการสงวนพันธุ์ไม้สักไว้ใช้ในทางที่เหมาะสมต่อไป
- 4) ควรพิจารณาหาทางโอนกรรมสิทธิ์ ป่าไม้ทั้งหลายที่เป็นของเจ้านายในล้านนาไทย เข้ามาเป็นส่วนของรัฐบาลให้ได้ จะทำให้สามารถควบคุมดูแลรักษาป่าไม้ได้อย่างเต็มที่
- 5) ความนำหลักวิชาการสมัยใหม่มาใช้ในการทำไม้ เพราะการทำป่าไม้ในขณะนั้นทำกันอย่างขาดหลักวิชาการ จึงควรออกกฎหมายป้องกันรักษาป่าไม้ จัดวางโครงการและจัดเก็บผลประโยชน์จากป่าไม้มารวมทั้งการแก้ไขสัญญาอนุญาตให้ทำป่าไม้
- 6) ควรให้รัฐบาลส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการป่าไม้ในต่างประเทศ เพื่อกลับมาบริหารกิจการป่าไม้ของประเทศโดยคนไทยเอง เพราะขณะนี้ยังไม่มีคนไทยเลยที่มีความรู้เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ที่ดี จึงจำเป็นที่จะต้องจ้างชาวต่างชาติเข้ามาดำเนินการ
- 7) สำหรับค่านป่าไม้นั้นมีอยู่เพียงแห่งเดียว ซึ่งอยู่ที่ชัยนาทนั้นไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมยากแก่การควบคุม ทาง มร. เอช. สะเลต ได้เสนอให้มีการตั้งด่านขึ้นใหม่อีก 4 แห่ง

ที่เมือง พิษณุ สวรรคโลก ปากน้ำโพ และที่กรุงเทพฯ ฯ ส่วนทางบกให้ตั้งที่ เมืองมะละแหม่ง และควรปรับปรุงการจัดเก็บภาษีและมาตรฐานของทางกรมป่าไม้ด้วย ¹

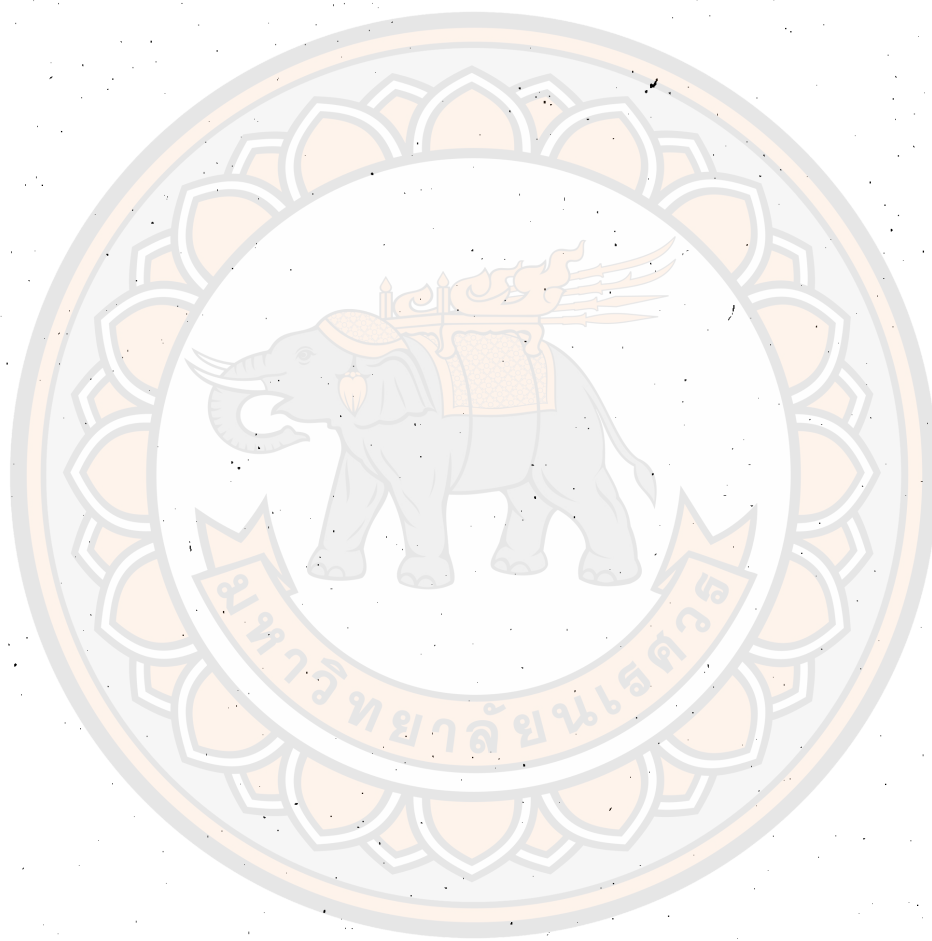
* การปรับปรุงด้านการศึกษา การศึกษาในล้านนาไทยในระยะแรกเป็นการศึกษาที่อยู่ในวงแคบ มีการเรียนกันอยู่ตามวัดพวกที่เรียนก็มีกลุ่มคนชั้นสูง และพระภิกษุสามเณร เท่านั้น ต่อมาเมื่อบ้านเมืองไม่สงบทางรัฐบาลกลางจึงมีนโยบายที่จะรวมบ้านเมืองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงโปรดให้มีการจัดการศึกษาให้แกelanนาไทย ดังความในพระบรมราโชบายความตอนหนึ่งว่า "... จะให้การเล่าเรียนแก่พวกลาวชั้นเด็กนั้น เพื่อจะให้ความรู้เป็นกำลังที่จะทำราชการในบ้านเมืองของตนเอง สุภาพการติดต่อกับไทยใหญ่ เรื่องกันจะได้มีคนใช้แลคนรู้ในเขตลพพายัพมากขึ้น ไม่จำเป็นจะต้องเอาคนไทยขึ้นไปใช้มาก..."² จากพระบรมราโชบายนี้เองการให้การศึกษาแก่ชาวพื้นเมือง เพื่อแก้ปัญหาการขาดบุคลากรและยัง เพื่อสร้าง เอกภาพของชาติอีกด้วย โดยการให้มีความรู้ในภาษาไทยใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการ จะได้ไม่เกิดการแบ่งแยกกัน

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้า ฯ ให้ พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ วางแนวทางในการจัดการศึกษา มีการสนับสนุนให้ราษฎรเรียนหนังสือกัน มีการจัดตั้งโรงเรียน บรรดาเจ้าผู้ครองนครก็ได้ให้ความสนใจมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในคุ่มของตนเอง และให้ราษฎรมีโอกาสเข้าศึกษาเล่าเรียน ราษฎรมีความรู้มากขึ้นทำให้รัฐบาลกลางสามารถเข้าจัดการปกครองได้โดยไม่ถูกขัดขวางเพราะราษฎรเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16/9 เรื่องมิสเตอร์สะเลตตรวจป่าไม้และได้ทำรายงานตามความคิดเห็นที่จะจัดการป่าไม้ต่อไป ลงวันที่ 26 มิถุนายน ร.ศ. 115

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ 2/10 พระบรมราโชบายการเล่าเรียนเมืองเชียงใหม่ ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124

จากการปรับปรุงล้านนาไทยในค่านต่าง ๆ ทำให้ราษฎรในล้านนาไทย เกิดความรู้
สีกที่ติดต่อการปกครองของรัฐบาล รัฐบาลสามารถที่จะสร้างความเข้มแข็งทางค่านการเมือง
ทำให้ต่างชาติไม่สามารถเข้ายึดครองล้านนาไทยได้ และยังสามารถรักษาเอกราชของชาติเอา
ไว้ได้

ความสัมพันธ์อังกฤษกับลัทธิชาตินิยมไทย

2.1 การเข้ามาอิทธิพลของอังกฤษ

2.1.1 การเข้ายึดครองพม่าของอังกฤษ

หลังจากที่อังกฤษเข้ายึดครองอินเดียตั้งแต่ พ.ศ. 2304 แล้วอิทธิพลของอังกฤษก็เข้ามาชิดกับเขตแดนของพม่าทางด้านตะวันตกในบริเวณแคว้น ยะไข่ มณีปุระ อัสสัม ขณะเดียวกันอังกฤษก็ได้พยายามขยายอิทธิพลเข้ามาในพม่า เพราะพม่าเป็นดินแดนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เมื่ออังกฤษขยายอิทธิพลเข้ามาทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกับคนของพม่าอยู่บ่อย ๆ แต่ทางรัฐบาลอังกฤษก็ยังไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพม่ามากนัก เพราะในช่วงนั้นอังกฤษยังต้องยุ่งกับการจัดการปกครองภายในของอินเดียอยู่ แต่ภายหลังจากการจัดการปกครองอินเดียเสร็จเรียบร้อยอังกฤษจึงได้หันมาสนใจในพม่ามากขึ้น มีการใช้กำลังเข้าปราบปราม และแก้ไขปัญหาด่าง ๆ บ่อยครั้งจนจนเกิดเป็นปัญหาดังกับต้องทำสงครามกันถึง 3 ครั้ง² คือ

ก. สงครามยึดครองพม่าของอังกฤษ ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2367-2369)

ในสงครามครั้งแรกปัญหาที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก การกระทบกระทั่งกันตามบริเวณชายแดน ทางฝ่ายอังกฤษได้ใช้กองทหารเข้าทำการแก้ไขสถานการณ์ จึงเกิดการรบกันขึ้นในระยะเริ่มแรกของการรบทางฝ่ายพม่าเป็นฝ่ายได้เปรียบเพราะทหารของอังกฤษไม่ชำนาญในค่านภูมิประเทศ ต่อมาทางรัฐบาลอังกฤษได้จัดส่งกองเรือเข้ามาโจมตีพม่าอย่างจริงจัง อังกฤษสามารถที่จะเข้ายึดครองเมืองต่าง ๆ ของพม่าได้ ทางรัฐบาลพม่าต้องทำการเจรจาขอทำสัญญาสงบศึกโดยมีการทำสัญญากันที่ ตำบล ยันตาโป เรียกชื่อสัญญานี้ว่า สนธิสัญญายันตาโป พ.ศ.

¹ อัจฉราภรณ์ "สุภาพ จันทรโกส วีรบุรุษผู้พลีชีพในการกอบกู้เอกราชให้แก่อินเดีย"

² วรรณศรีชัย บุญมี ความสัมพันธ์กับอังกฤษสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

0471
30 SEP 2006

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

431245

2369 (Treaty of Yandaboo) 1. สำคัญของสนธิสัญญานี้คือ

1. กษัตริย์พม่าต้องยอมแพ้ และยอมยกแว่น ยะไข่ ตะนาวศรี และแว่นอัสสัมให้กับอังกฤษ
2. พม่าต้องยอมรับว่า เมืองมณีปุระ เมืองคะชา และเมืองเจนาเดีย เป็นดินแดนในอารักขาของอังกฤษ
3. พม่าต้องยอมรับผู้แทนอังกฤษซึ่งมาประจำอยู่ที่ กรุงอังวะ ส่วนทางอังกฤษก็จะยอมรับผู้แทนของพม่าที่ประจำอยู่ที่กรุงกัลกัตตา เป็นการแลกเปลี่ยน
4. พม่าต้องจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่อังกฤษเป็นเงิน 1 ล้านปอนด์สเตอร์ลิงโดยจ่ายเป็นงวด รวมทั้งหมด 3 งวด คือ งวดแรกต้องจ่ายทันที งวดที่สองให้จ่ายภายในระยะเวลา 100 วัน จากวันที่ลงนามในสัญญา สำหรับที่เหลือนอกจากนี้ให้จ่ายเป็นรายปี ภายในเวลา 2 ปี
5. พระมหากษัตริย์พม่าจะต้องยอมรับพระปรมาภิไธยในสัญญาทางการค้าระหว่างพม่ากับอังกฤษ

ผลจากสนธิสัญญาดังกล่าวนี้มีผลทำให้พม่า ต้องสูญเสียหัวเมืองสำคัญ ๆ ของตนเองไปหลายเมือง เช่น เมืองมะริด เมืองทวาย เมืองตะนาวศรี ส่วนทางฝ่ายอังกฤษซึ่งเป็นผู้ชนะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากสนธิสัญญาอย่างมากมาย²

ข. สงครามยึดครองพม่าของอังกฤษ ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2395-2398)

สืบเนื่องมาจากสงครามในครั้งแรก พม่าเป็นฝ่ายที่แพ้แก่อังกฤษจึงต้องทำสนธิสัญญายันคาไปซึ่งทำให้พม่าต้องเสียเปรียบแก่อังกฤษทุกทาง พม่าจึงมีความโกรธแค้นรัฐบาลอังกฤษเป็นอย่างมากความสัมพันธ์ของรัฐบาลพม่ากับรัฐบาลอังกฤษมีความตึงเครียดขึ้นตลอดเวลาเกิดความขัดแย้งระหว่างข้าราชการพม่ากับพ่อค้าชาวอังกฤษอยู่เป็นประจำ มีการเข้าจับกุม มีการปรับเงินอย่างไม่เป็นธรรม³ ซึ่งทางรัฐบาลอังกฤษก็ทราบเรื่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี

¹ วรรณชรีย์ บุญมี ความสัมพันธ์กับอังกฤษสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า หน้า 25

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูร ไทยรบพม่า หน้า 756.

³ พระพรหม จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามลี้ภัยการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 41

จึงได้มีการทำหนังสือร้องเรียนต่อรัฐบาลพม่า แต่ทางรัฐบาลพม่ากลับไม่ยอมรับ โดยการปฏิเสธไม่ยอมรับผิดชอบการกระทำ ทางฝ่ายรัฐบาลอังกฤษจึงหาเหตุส่งเรือรบเข้ามาปิดปากอ่าว และประกาศทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งที่ 2 ในปลายปี พ.ศ. 2392¹ อังกฤษสามารถเข้าตีเมืองหงสาวดีได้ อังกฤษยังได้ผนวกดินแดนทางตอนใต้ของพม่าและยึดครองทางออกทางทะเล พม่าจึงถูกตัดขาดจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง หลังจากพม่าแพ้สงครามในครั้งนี้แล้วกษัตริย์ของซึ่งในขณะนั้นคือ พระเจ้านันท* ได้ทรงทำการปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน โดยการเข้าปรับปรุงการปกครองภายในให้มีความมั่นคง และพยายามควบคุมดูแลดินแดนทุกส่วนให้อยู่ในพระราชอำนาจ

ค. สงครามยึดครองพม่าของอังกฤษ ครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2428)

หลังจากพระเจ้านันทได้ทรงกระทำการปรับปรุงการปกครองของพม่าแล้วความสัมพันธ์ของรัฐบาลพม่ากับรัฐบาลอังกฤษก็ดีขึ้น แต่ความสัมพันธ์นั้นก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะเมื่อสิ้นสุดสมัยของพระเจ้านันทความสัมพันธ์ของอังกฤษกับพม่าก็ได้สิ้นสุดตามไปด้วย กับกลายเป็นความตึงเครียดเข้ามาแทนที่ ความปลอดภัยของคนอังกฤษไม่มีเหมือนแต่ก่อน ทางพม่าหันไปเปิดความสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศฝรั่งเศส² รัฐบาลอังกฤษมีความวิตกกังวลเรื่องที่ทางฝรั่งเศสจะเข้ามามีบทบาทแข่งขันกับตน และในขณะก็ได้เกิดเหตุการณ์ขึ้น เมื่อพม่าได้ก่อการวิวาทขึ้นกับบริษัททำไม้ของอังกฤษ โดยทางรัฐบาลพม่าเฝ้าระวังทางบริษัทได้ทำการตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต จึงได้ทำการปรับทางบริษัทเป็นเงิน 2,300,000 รูปี ** แต่ทางบริษัทไม่ยอมจ่ายค่าปรับทางรัฐบาลพม่าจึงได้ทำการยึดไม้เอาไว้ทั้งหมด³ ทางฝ่ายรัฐบาลอังกฤษก็ได้เข้ามาทำการ

¹ วรรณชรีย์ บุญมี ความสัมพันธ์กับอังกฤษสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบางประการ การป่าไม้ และการเหมืองแร่ หน้า 141

* พระเจ้านันท ครองราชย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2396-2421

² พรพรรณ จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 43

** 1 รูปี มีค่าประมาณ 80 สตางค์ ดังนั้นเงิน 2,300,000 รูปี เท่ากับ 1,840,000 บาท

³ พรพรรณ จงวัฒนา ล.ต หน้า 43

ใกล้เคียง แต่ทางรัฐบาลพม่ากับไม่สนใจทำการปฏิเสธขอเสนอของรัฐบาลอังกฤษ จึงเป็นเหตุให้อังกฤษซึ่งหาโอกาสที่จะปราบปรามพม่าอยู่แล้วทำการประกาศทำสงครามกับพม่า ดังนั้นทางฝ่ายรัฐบาลอังกฤษจึงได้จัดส่งกองทัพมาจากอินเดียทำการบุกยึดพม่าทั้งประเทศ ผลของการทำสงครามพม่าเป็นฝ่ายแพ้งจึงตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่ พ.ศ. 2428 เป็นต้นมา¹ ผลของการที่พม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ทำให้ประเทศไทยโดยเฉพาะล้านนาไทยต้องเผชิญกับอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกถึงสองชาติพร้อมกัน คืออังกฤษอยู่ทางตะวันตกและฝรั่งเศสอยู่ทางตะวันออก

จากสงครามทั้ง 3 ครั้งทำให้อิทธิพลของอังกฤษได้แพร่ขยายเข้ามาในพม่าและเลยจากพม่าเข้ามาในประเทศไทยทางด่านล่านนาไทยด้วย เพราะพม่ากับล้านนาไทยนี้มีส่วนของดินแดนที่ติดต่อกันสามารถที่จะเดินทางไปมาค้าขายกันได้โดยสะดวก ทางรัฐบาลอังกฤษยังทราบดีว่าไทยกับพม่าเคยเป็นศัตรูกันมาก่อน ดังนั้นรัฐบาลอังกฤษจึงได้ส่งคณะทูตเข้ามาเจริญความสัมพันธ์ไมตรี² ระหว่างทั้ง 2 ประเทศ และเมื่อสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างไทยกับอังกฤษมีขึ้นแล้ว อังกฤษก็เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในล้านนาไทยเป็นอย่างมาก

* 2.1.2 การเข้าทำกิจการป่าไม้ของอังกฤษในล้านนาไทย

เมื่ออังกฤษทำสงครามกับพม่าในครั้งแรกแล้วอังกฤษก็ได้เข้ายึดครองบางส่วนของพม่าเอาไว้ เช่นทางหัวเมืองมอญ และพบว่าในบริเวณดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สักซึ่งเป็นไม้ที่มีค่า อังกฤษจึงได้เข้ามาดำเนินการป่าไม้ขึ้นในบริเวณนี้ โดยทางอังกฤษได้เข้ามาตั้งโรงเลื่อยจักรขึ้นที่บริเวณเมือง มะละแหม่ง ทำการตัดไม้สักนำไปเลื่อยทำเป็นไม้กระดานส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศ³ นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการ

¹พรพรรณ จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับตนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 44

²นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ หน้า 208-209

³สมเด็จพระราชดำรัสจากราชาธิปไตย และพระราชเสนา เทวภิบาล หน้า 66

ทำป่าไม้ของชาวอังกฤษในพม่า และเมื่ออังกฤษสามารถยึดครองพม่าได้ทั้งประเทศแล้วกิจการป่าไม้ที่อังกฤษทำอยู่ก็เจริญขึ้นตามลำดับ จนมีการออกสำรวจหาแหล่งที่จะทำป่าไม้เพิ่มขึ้น การทำป่าไม้ก็ไต่ขยายเข้ามาในเขตของล้านนาไทย เพราะเป็นผลมาจากการออกสำรวจแล้วพบว่าในล้านนาไทยเป็นดินแดนที่จัดได้ว่ามีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์มากแห่งหนึ่ง อังกฤษจึงให้ความสนใจที่จะเข้ามาดำเนินการป่าไม้ในล้านนาไทย

2.2 การเข้ามาทำการค้าในล้านนาไทย

2.2.1 ปัจจัยที่สนับสนุนให้อังกฤษเข้ามาในล้านนาไทย

อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยที่สนับสนุนให้ชาวอังกฤษสนใจและเข้ามาในล้านนาไทยนั้นมีสาเหตุมาจากหลายประการ กล่าวคือ

1. การทำสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าทั้ง 3 ครั้ง มีส่วนทำให้ดินแดนของอังกฤษในพม่าโดยเฉพาะหัวเมืองมอญติดต่อกับดินแดนของล้านนาไทย ในบริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ อังกฤษได้ดำเนินการป่าไม้ในพม่าอย่าง เป็นลำเป็นสัน ต่อมาอังกฤษได้ทำการสำรวจพบว่าดินแดนล้านนาไทยมีป่าไม้มากพอต่ออังกฤษจึงสนใจเข้ามาในล้านนาไทยเพิ่มขึ้น
2. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ดินแดนล้านนาไทยมีอาณาเขตติดต่อกับพม่าอย่างใกล้ชิด การเดินทางติดต่อกันเป็นไปโดยสะดวกมากกว่าการติดต่อกับกรุงเทพฯ เสียอีก จากสาเหตุดังกล่าวนี้เองทำให้ล้านนาไทยมีความผูกพันกับพม่ามากกว่ากรุงเทพฯ พม่าอังกฤษสามารถที่จะเดินทางเข้ามาในล้านนาไทยได้โดยง่าย
3. ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ ดินแดนล้านนาไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ ทำให้คนอังกฤษสนใจที่จะเข้ามาดำเนินการป่าไม้ในล้านนาไทย
4. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อังกฤษได้ส่งคณะทูตเข้ามาเพื่อทำการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอันเป็นผลให้เกิดสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งเป็นการรับรองฐานะและเสรีภาพในทางการค้าของชาวอังกฤษ จึงเป็นโอกาสดีที่ชาวอังกฤษจะเดินทางเข้ามาโดยถูกต้องตามกฎหมาย ที่มีระบุเอาไว้ในสัญญา

5. ระบบการปกครองหัวเมืองล้านนาไทยมีส่วนสนับสนุนให้คนอังกฤษเข้ามาในบริเวณนี้ได้ง่าย ทั้งนี้เพราะล้านนาไทยอยู่ในฐานะประเทศราชของไทย ผู้ปกครองของล้านนาไทยมีสิทธิที่จะปกครองแผ่นดินของตนเอง และรวมไปถึงการทำป่าไม้ด้วย ดังนั้นเจ้าผู้ครองนครจึงมีสิทธิที่จะอนุญาตให้ใครทำไม้ก็ได้โดยไม่ต้องผ่านทางรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ เพราะถือว่าเป็นเรื่องภายในดังนั้นบริษัทของอังกฤษจึงได้เข้ามาทำไม้ในล้านนาไทยมากขึ้นเป็นลำดับ¹

การที่อิทธิพลของอังกฤษได้แพร่ขยายเข้ามาในบริเวณนี้ทำให้ชาวอังกฤษและคนในบังคับของอังกฤษ* สามารถจะเดินทางเข้ามาในล้านนาไทยได้สะดวก และกิจการของอังกฤษก็มีมากขึ้นโดยเฉพาะการทำป่าไม้

2.2.2 การเข้ามาทำสัมปทานทำไม้ในล้านนาไทย

การทำป่าไม้ในล้านนาไทยมีค่ามาก อังกฤษจึงได้ให้ความสนใจเกิดขึ้นแถบนี้เป็นอย่างมาก ไม้แก่งป่าไม้ในบริเวณเมือง เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน² ลักษณะการทำป่าไม้ในระยะแรกจะเป็นไปในรูปของเจ้าผู้ครองนครทำเอง เพราะถือกันว่าเป็นทรัพย์สินของเจ้าผู้ครองนคร แต่ต่อมาเมื่อคนอังกฤษเข้ามาทำป่าไม้จึงได้เข้าติดต่อกับเจ้าผู้ครองนคร เพื่อขอเช่าทำไม้ในเขตที่เจ้าผู้ครองนครมีอำนาจอยู่ มีบริษัทที่ขอเช่าทำไม้ในล้านนาไทยอยู่หลายบริษัท เช่น บริษัทบริติชบอร์เนียว (Brithis Borneo) บริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Bombay Burmah) บริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest)³

จากการที่มีบริษัทของอังกฤษเข้ามาทำกิจการป่าไม้ในล้านนาไทยหลายบริษัททำให้คน

¹พรพธม จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 45-47

* คนในบังคับของอังกฤษ คือคนที่เป็นพลเมืองของประเทศที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ เช่น คน พม่า มอญ อินเดีย ฯลฯ เป็นต้น

²นลร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ หน้า 338

³ดู หน้า 338-339

ในบังคับของอังกฤษเข้ามามากขึ้นตามไปด้วย เพราะคนพวกนี้ทางบริษัทได้นำเข้ามาเพื่อใช้เป็นแรงงานในการทำป่าไม้ ลูกจ้างพวกนี้ได้แก่ หม่า กระเหรี่ยง และชาวพื้นเมือง จากผลของสนธิสัญญาบาวริง ซึ่งได้มีการระงับเอกสิทธิ์ทางการศาลให้แก่นักในบังคับของอังกฤษไว้อย่างชัดเจน¹ เป็นผลอันววยให้เกิดความสวดกและสิทธิพิเศษต่าง ๆ อย่างมากมาย เมื่อมีคนเข้ามาทำป่าไม้มากก็ย่อมที่จะมีการแข่งขันกันในการทำป่าไม้ให้ได้มาก ๆ ดังนั้นจึงมีการแข่งขันขอสัมปทานทำป่าไม้ให้มากที่สุด มีการใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การใช้เงินเข้าซื้อใบขอเปิดป่า มีการให้เงินแก่เจ้าผู้ครองนครในการขอสัมปทาน จึงเกิดมีปัญหาคือการให้สัมปทานซ้ำซ้อนทำให้เกิดการวิวาทกันอยู่บ่อย ๆ² ทำให้มีผลกระทบตอความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก ทางรัฐบาลจึงได้เข้าช่วยเหลือการจัดรูปแบบ และช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่นการส่งข้าหลวงสามหัวเมืองเข้าไปเพื่อให้คำแนะนำแก่เจ้าผู้ครองนคร * และยังมีการจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นในปี พ.ศ. 2439 **

หลังจากจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นทางรัฐบาลก็ได้ให้บริษัททำไม้ของอังกฤษทำสัญญาการทำไม้โดยตรงกับรัฐบาลกลาง และจะต้องยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับของรัฐบาลทุกประการ³ การทำไม้ของบริษัทอังกฤษได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น มีการขอสัมปทานจากคนในบังคับอังกฤษมากขึ้นถึงจะเห็นได้จาก ปี พ.ศ. 2435 มีคนขอสัมปทาน 10,000 คน และในปี พ.ศ. 2438 มีเพิ่มขึ้นเป็น 11,800 คน⁴ การทำไม้ในลานนาไทยจึงจัดได้ว่าตกอยู่ในมือของคนอังกฤษ อิทธิพลของอังกฤษก็เพิ่มขึ้นล้าดับก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในลานนาไทย

¹ สดใส ชันติวรพงศ์ ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก หน้า 18-19

² กระทรวงเกษตร ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี หน้า 2

* ข้าหลวงสามหัวเมือง ขึ้นมาประจำอยู่ที่นครเชียงใหม่ มีอำนาจครอบคลุมเชียงใหม่ เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน หน้าที่โดยรองคือชำระคดีความเกี่ยวกับชาวต่างประเทศ

** กรมป่าไม้ตั้งขึ้นครั้งแรกที่เชียงใหม่ มีมิสเตอร์ เอช สะเลต เป็นเจ้ากรมคนแรก

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16 3/1 สัญญาบริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทบอร์เนียวจะเสียค่าตอให้กับรัฐบาลไทย 24 มีนาคม ร.ศ. 115

⁴ แดมสุช นูมนนท์ "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่"

รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี 2511 หน้า 141

ความสัมพันธ์อังกฤษกับล้านนาไทยด้านการเมือง

3.1 อิทธิพลของอังกฤษในล้านนาไทย

ในระยะแรกของการสัมพันธระหว่างล้านนาไทยกับอังกฤษนั้นทางรัฐบาลอังกฤษมีความสนใจในล้านนาไทยแต่เฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น นโยบายของรัฐบาลอังกฤษไม่ต้องการที่จะยึดล้านนาไทยเพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณของรัฐบาลอังกฤษ ในนโยบายอันจะไม่ยึดครองนี้เห็นได้จากกรณีที่ข้าราชการของอังกฤษบางคนได้เสนอให้ มีการตั้งผู้สำเร็จราชการอังกฤษขึ้นที่เชียงใหม่โดยให้ขึ้นตรงกับกงสุลที่อินเดีย แต่ทางรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนได้ทำการกักตั้น ในภายหลังมีการตั้งกงสุลที่เชียงใหม่และให้ขึ้นตรงกับกงสุลที่กรุงเทพฯ²

ในระยะต่อมาได้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่นการที่ฝรั่งเศสได้ไม่ที่จะขยายเขตอิทธิพลของตนเข้ามาในดินแดนแลล้านนาไทย ซึ่งทางรัฐบาลอังกฤษก็ทราบจึงได้พยายามเข้ามาควบคุมเศรษฐกิจของล้านนาไทยอยู่โดยเข้ามาควบคุมในด้านกิจการป่าไม้ ของหึ่งสองฝั่งของแม่น้ำสาละวิน³ ขณะเดียวกันการเข้ามาควบคุมด้านป่าไม้ของอังกฤษทำให้อังกฤษต้องพบกับปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น เช่น มีปัญหาเกี่ยวกับเงินสุราย คนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษถูกปล้น และถูกฆาตย⁴อยู่บ่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการปกครองภายในของล้านนาไทยเองด้วย เพราะล้านนาไทยเป็นดินแดนที่ทางรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ ๕ จัดการปกครองเป็นแบบหัวเมืองประเทศราช ดังนั้นเมืองต่าง ๆ จึงมีการปกครองที่เป็นอิสระต่อกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงมีการแย่งชิงอำนาจกันอยู่เสมอ ๆ ทำให้เกิดความไม่สงบขึ้น ทางรัฐบาลอังกฤษซึ่งเป็นผู้ที่เสียผลประโยชน์จึงต้องเข้ามามีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเป็นการ

¹มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เอกสารล้านนาคดีศึกษา "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่" หน้า 142

² ด. หน้า 142

³พรพรรณ จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษ หน้า 394

⁴หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาตสมมติพิเศษ เล่ม 6 หน้า 420

ป้องกันที่จะไม่ให้เสียผลประโยชน์อีกทางหนึ่ง เป็นการควบคุมการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส¹ จึงเท่ากับว่าทางรัฐบาลอังกฤษต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองของล้านนาไทย

3.2 การเกิดกรณีพิพาทของอังกฤษกับเจ้าผู้ครองนคร

การเกิดกรณีพิพาทสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากเรื่องของการทำป่าไม้เป็นส่วนใหญ่ การที่ล้านนาไทยมีการปกครองเป็นแบบหัวเมืองประเทศราชและทุกเมืองต่างเป็นอิสระต่อกัน เมืองที่มีความสำคัญในล้านนาไทยมีหลายเมือง เช่น เมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน ในการทำป่าไม้นั้นจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าผู้ครองนครหรือเจ้าของป่า^{*} เสียก่อน ดังนั้นเจ้าผู้ครองนครจึงเป็นผู้มีสิทธิและอำนาจที่จะให้สิทธิแก่ผู้ใดในการเข้าทำกิจการป่าไม้ก็ได้ เมื่อทางฝ่ายเจ้าผู้ครองนครมีสิทธิที่จะให้ใครทำป่าไม้ ทางฝ่ายเจ้าผู้ครองนครก็สามารถที่จะเข้าเก็บเงินในการทำป่าไม้ได้เงินส่วนนี้เรียกว่า "เงินค่าตอ"^{**} และก่อนที่จะให้ใครมีสิทธิเข้าทำป่าไม้ก็ยังสามารถที่จะได้ผลประโยชน์จากเงินพิเศษที่เรียกว่า "ค่าเปิดป่า"² คือเงินที่ผู้ที่จะเข้าทำป่าไม้เสนอให้แก่เจ้าผู้ครองนครหรือเจ้าของป่าเป็นเงินให้เปล่าถ้าใครให้ค่าเปิดป่าสูงสุดผู้นั้นก็จะมีสิทธิที่จะเข้าไปทำป่าไม้ จึงนับได้ว่ากรณีที่เจ้าผู้ครองนครสามารถที่จะให้สิทธิแก่ใครก็ได้เข้าทำป่าไม้นั้นทำรายได้ให้แก่เจ้าผู้ครองนครเป็นอันมาก³

¹มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เอกสารลานนาคดีศึกษา "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่" หน้า 145

* "เจ้าของป่า" อาจเป็นคน ๆ เดียวกับเจ้าผู้ครองนครหรืออาจเป็นเจ้านายคนอื่นก็ได้ ทั้งนี้เพราะป่าเป็นเรดกที่ตกทอดจากเจ้านายผู้หนึ่งไปยังลูกหลานของตน เช่น เจ้าผู้ครองนครคนหนึ่งมีไอร์ส 10 องค์กรแบ่งป่าออกเป็น 10 ส่วนให้เป็นมรดกแก่ไอร์ส และไอร์สก็สามารถมอบให้กับเชื้อสายของตนต่อไปอีก

** "เงินค่าตอ" คือเงินค่าบ่วยการในการตัดไม้แต่ละต้น ผู้ทำป่าไม้จะคงจ่ายให้แก่เจ้าของป่าโดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้เก็บ เมื่อเก็บได้แล้วก็แบ่งเงินจำนวนนี้ออกเป็น 3 ส่วน ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องคือ

1. ให้แก่เจ้าของป่าที่อนุญาตให้สัมปทานตัดไม้ของตน
2. ให้แก่เจ้าหน้าที่ที่เข้าไปเก็บเงินค่าตอ และเป็นค่าใช้จ่ายในการทำงาน
3. ให้แก่เจ้าผู้ครองนคร ซึ่งปกครองบ้านเมืองอยู่ในขณะนั้น

²กระทรวงเกษตร ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี หน้า 2

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.5 ม16/10รายงานพระองค์พิเศษตรวจราชการป่าไม้ ร.ศ 112

จากความอุดมสมบูรณ์ของลานนาไทยเป็นกลไกคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามากันมาก และเมื่อเข้ามาแล้วต่างก็พยายามที่จะขอสัมปทานทำป่าไม้กันให้มากที่สุด จึงเกิดการแย่งกันที่จะขอสิทธิในการเปิดป่าเป็นผลให้เกิดการวิวาทกันขึ้นอยู่บ่อย ๆ ทางฝ่ายเจ้าผู้ครองนครเองก็ก่อเรื่องให้เกิดการวิวาทกันอยู่เป็นประจำ เช่น มีปัญหาเกี่ยวกับการให้สัมปทานเข้าซ้อนกันถึงกับมีการฟ้องร้องกัน แต่เนื่องจากการปกครองของลานนาไทยมีอิสระในตัวเอง เวลาที่มีการฟ้องร้องก็จะต้องฟ้องร้องต่อเจ้าผู้ครองนครในลานนาไทยเพื่อเป็น เช่นนั้นชาวต่างชาติจึงมีความคิดว่าเป็นการไม่ยุติธรรมแก่ตนเอง เพราะเมื่อฟ้องร้องไปแล้วทางหัวเมืองลานนาไทยก็มีสภาพที่ใช้ในการตัดสินคดีต่าง ๆ คือ "เจ้าสนามหลวง" * ซึ่งประกอบไปด้วยเจ้านายในลานนาไทย และมีเจ้าผู้ครองนครเป็นประธาน การตัดสินจึงเป็นไปในลักษณะที่ตัดสินไปตามความพอใจของเจ้าสนามหลวง ดังนั้นในระยะหลังเมื่อเกิดการฟ้องร้องกันขึ้นทางฝ่ายอังกฤษจะทำการฟ้องร้องมายังรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ อย่างเช่น ในสมัยของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่** ได้เกิดมีการฟ้องร้องโดยมีคดีที่สำคัญคือคดีของ มองช่วยกาน***

เมื่อเกิดการฟ้องร้องและกรณีพิพาทบ่อยครั้งขึ้น ทำให้รัฐบาลกลางทำการพิจารณาเกี่ยวกับหัวเมืองลานนาไทย แล้มีความเห็นว่าจะต้องรวมเอาลานนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ และจะต้องเอาเรื่องการทำป่าไม้ในลานนาไทยเข้ามารวมในการพัฒนาด้วย แนวความคิดนี้จะเห็นได้จากรายงานตอนหนึ่งของพระยา ศรีสทเทพ ซึ่งได้ออกไปจัดราชการมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ มีใจความตอนหนึ่งว่า "...บรรดาเจ้านายในมณฑลนี้เกี่ยวข้องกับไม้สักแทบทุกคนมากบางน้อยบาง เพราะฉะนั้น ผู้ใดที่จะบังคับการในมณฑลนี้ต่อไป ถ้าไม่ได้เป็นผู้บังคับการทำป่าไม้วายเห็นจะไม่

* "เจ้าสนามหลวง" เป็นสภาพที่ให้คำปรึกษาทั่วไป ทำหน้าที่เสมือนศาลสูงสุดของนครนั้นๆ ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งได้แก่ บรรดาเจ้านายท้าวพระยา 32 คน ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าผู้ครองนคร โดยมีเจ้าผู้ครองนครเป็นประธานรวมอยู่ด้วย

** พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ ปกครองเชียงใหม่ในช่วง พ.ศ. 2399-2412

*** "มองช่วยกาน" เป็นคดีที่เกี่ยวกับการทำป่าไม้ เป็นการฟ้องร้องของ มองช่วยกาน ซึ่งเป็นคนทมิฬอยู่ในบังคับของอังกฤษ เห็นใจพิงฟ้อง เรียกว่าเสียหายนต่อเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เล่มที่ 98 คดีมองช่วยกาน

สำเร็จได้..."¹ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดให้ส่งข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณขึ้นมาดูแลและให้คำปรึกษาแก่บรรดาเจ้านายในล้านนาไทยเป็นครั้งแรก * การที่ข้าหลวงขึ้นมาดูแลนั้นทำให้อำนาจของเจ้าผู้ครองนครลดลง เพราะข้าหลวงจะมาดำเนินการแล้ทำกาจัดการปรับปรุงการปกครอง โดยมีอำนาจ เต็มจากรัฐบาลกลาง

3.3 ปัญหาคนในบังคับอังกฤษ

ปัญหาเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ เกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้ส่งคณะทูตเข้ามาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้ากับไทย พ.ศ. 2398 (สนธิสัญญาบาวริง) เป็นผลให้คนในบังคับของอังกฤษเดินทางเข้ามาค้า เนินกิจการป่าไม้กันมากขึ้น จึงเกิดมีปัญหากันขึ้น ในการตีความของคำว่า "คนในบังคับของอังกฤษ" นั้นว่ามีความหมายแค่ไหน เพราะไม่มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน

ดังนั้น เวลาตีความหมายอาจจะมีความหมายเฉพาะคนอังกฤษโดยตรง หรือ อาจหมายรวมถึงคนที่ เป็นคนชาติอื่นที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษเข้าไปด้วย สำหรับคนในบังคับของอังกฤษที่อยู่ในล้านนาไทยสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1. คนที่เป็นคนอังกฤษและเข้ามาอยู่ในล้านนาไทยทุกคน
2. พ่อค้าทุกคนที่เข้ามาทำการค้าขายกับล้านนาไทย โดยที่ประเทศของตนเป็น เมืองขึ้นของอังกฤษ
3. ชาวเอเชียที่เข้ามาเป็นลูกจ้าง หรือทำงานกับบริษัททำไม้ของอังกฤษ ** ทุกคนคือคนในบังคับ

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 58/33 สำเนาใบ
 ขอลดโทษพระยาสุรสีห์เทพ วันที่ 2 เมษายน ร.ศ. 119

* ข้าหลวงคนแรก ที่ขึ้นไม่ปฏิบัติราชการที่เชียงใหม่คือ พระนริทรราชเสนี(พุ่ม ศรีไชยันต์) ปฏิบัติราชการตั้งแต่ พ.ศ. 2418-2419 กระทรวงมหาดไทย ประมวลพระราชหัตถ์เลขา รัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับการกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 2 ภาค 3 หน้า 20

** ชาวเอเชียที่เป็นคนในบังคับของอังกฤษคือ พวกหม่า มลายู อินเดีย ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง ตองซู่ จูร์ตัน เกียงตุนาพันธ์ บทบาททางการเมืองและการปกครองของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ หน้า 1-21

เมื่อคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามามาก มีการแย่งกันเพื่อที่จะทำป่าไม้ให้ได้มากที่สุดจึงเกิดปัญหาการให้สัมปทานซ้ำซ้อน จนถึงกับมีการวิวาทกันขึ้น เป็นปัญหาที่ต้องฟ้องร้องกันอยู่บ่อย ๆ ระหว่างเจ้าผู้ครองนครกับบรรดาคนในบังคับอังกฤษ ดังจะเห็นจากคดีฟ้องร้องที่เกิดขึ้นมีถึง 42 เรื่อง ในช่วงเวลาเพียงปีเดียว (พ.ศ. 2416)¹ สำหรับปัญหาของคนในบังคับของอังกฤษยังมีอีกหลายเรื่อง เช่น ปัญหาความปลอดภัยของคนในบังคับอังกฤษ ปัญหาที่เกิดจากมีโจรเข้าทำร้ายและปล้นสดมภ์ ในบริเวณที่อยู่อาศัยของคนในบังคับอังกฤษ² และยังมีปัญหาที่ชาวเอเชียในบังคับอังกฤษได้รับสิทธิพิเศษ ในทางการศาลคือเมื่อเกิดกรณีพิพาทกันขึ้น คนในบังคับอังกฤษเหล่านี้สามารถที่จะขึ้นศาลกงสุลของอังกฤษได้ ซึ่งเป็นการเอาเปรียบคนที่ไม่ใช่คนในบังคับอังกฤษ และคนในบังคับอังกฤษยังมีสิทธิในทางการค้าคือ การเสียภาษีขาเข้า เสียเพียงร้อยละสาม และยังได้ผลประโยชน์อื่น ๆ ที่คนอังกฤษได้รับความสนธิสัญญาว่าจ้างอีกด้วย³ จากสิทธิต่าง ๆ ที่คนในบังคับอังกฤษได้รับทำให้มีการใช้สิทธิอันนี้ในทางที่ผิด เช่น เมื่อมีการทำผิดทุกคนก็จะอ้างว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมีสิทธิทางการศาลตามสนธิสัญญาว่าจ้าง ผลของคดีที่ออกมา ก็จะกลายเป็นคนในบังคับถูกต้องไปเสียหมด หรือไม่ทางศาลกงสุลก็จะปล่อยตัวไปอังกฤษอาจจะคุกคามลวนนาไทยโดยอ้าง เหตุความไม่ปลอดภัยของคนในบังคับของตนก็ได้

¹ สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 68

² พรพรรณ จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 67

³ คำนึ่ง แจกแจว ผลของสนธิสัญญาเบาว์ริงกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของไทย หน้า 38

ผลของความสัมพันธ์กับอังกฤษ

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การเกิดกรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครกับคนในบังคับของอังกฤษในเรื่องการทำป่าไม้ การเกิดควมไม่ปลอดภัยต่อคนในบังคับอังกฤษและปัญหาการเข้ามาถือสิทธิพลของอังกฤษ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องทำให้รัฐบาลกลางของไทยต้องเข้ามายุ่งเกี่ยว ไม่สามารถที่จะมองข้ามไปได้เพราะเมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทางรัฐบาลกลางจึงได้หาวิธีที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เมื่อทำการแก้ไขปัญหาเหล่านี้แล้วผลกระทบต่ออำนาจและผลประโยชน์ของเจ้าผู้ครองนครก็จะตามมา ซึ่งมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจ เช่น มีการเริ่มที่จะปฏิรูปการปกครองโดยทางรัฐบาลกลางได้พยายามที่จะสร้าง เอกภาพแห่งชาติอันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจเพียงแห่งเดียว ขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญก็คือ การพยายามที่จะยกเลิกฐานะของหัวเมืองประเทศราชเสียโดยการรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ และยังมี การพยายามที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ มีการพยายามที่จะผสมกลมกลืน ชาวล้านนาไทยโดยไม่ให้ความรู้สึกว่าเป็นคนละเผ่าพันธุ์กัน เช่น การให้การศึกษา ให้มีการเรียนภาษาไทย

ส่วนในด้านการเมืองทางรัฐบาลกลางก็ได้ใช้วิธีการในหลายลักษณะ¹ โดยในระยะแรกยังมีการให้เจ้าผู้ครองนครปกครองต่อไปตามปกติ * แต่ทางกรุงเทพ ฯ ได้ส่งข้าหลวงของรัฐบาลกลางมาร่วมปกครอง ข้าหลวงจะพยายามเข้าแทรกแซง และลดอำนาจของเจ้าผู้ครองนครที่ละน้อย ส่วนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนั้น มีการเก็บภาษีเพิ่มขึ้นหลายประเภท และภาษีที่เก็บไว้จะแบ่งเป็น 3 ส่วน โดยจะแบ่งให้กับเจ้าผู้ครองนครและบุตรหลานส่วนหนึ่ง แบ่งเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ส่วนหนึ่ง และส่วนที่เหลือจะส่งลงมายังกรุงเทพ ฯ จากการณ์ทางฝ่ายเจ้าผู้ครองนครจึงมีความรู้สึกว่าเงินที่ตนเคยได้รับได้หายไปส่วนหนึ่ง คือจะต้องส่งมายังกรุงเทพ ฯ การเสียผลประโยชน์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ในปี พ.ศ. 2439³ ได้มีการโอนป่าไม้ในภาคเหนือเข้ามา

¹ ม.ล. มานิจ ชุมสาย เชียงใหม่กับอังกฤษ หน้า 18

* ในขณะนั้นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่คือ พระเจ้าอินทวิชยานนท์ พ.ศ. 2442

² ค. หน้า 19

³ ค. หน้า 19

เป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลกลาง ซึ่งทำให้เกิดความไม่พอใจเพราะบรรดาเจ้าผู้ครองนครและบุตรหลานต่างมีผลประโยชน์มากมายในป่าไม้ เช่นมีรายได้จากเงินค่าตอ และ ค่าเปิดป่า จึงได้พยายามทำการต่อรองกับทางรัฐบาลกลางแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ทางฝ่ายเจ้าเมืองและบุตรหลานจึงหันมาแสวงหารายได้จากอื่น เช่นการให้เช่าที่ดิน การซื้อเอาที่ดินต่าง ๆ เข้ามาเป็นของตน แต่ทางรัฐบาลกลางก็พยายามเข้าควบคุมอีกโดยการให้มีการเสียภาษีที่ดิน มีการพยายามลดอำนาจเจ้าผู้ครองนครโดยการให้เป็นเจ้าผู้ครองแต่เพียงในนามเท่านั้น การปกครองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับข้าหลวงจากกรุงเทพฯ ๆ จากเหตุการณ์ต่าง ๆ นับว่าเป็นการบีบบังคับบรรดาเจ้าผู้ครองนครเป็นอันมากบาง เมือง เจ้าผู้ครองก็สามารถปรับตัวได้แต่บางเมืองก็ปรับตัวไม่ได้ จึงมีการก่อตัวกันก่อเหตุการณ์วุ่นวายกันขึ้นจนกลายเป็นกบฏขึ้นในปี พ.ศ. 2445 เรียกว่า กบฏเงี้ยว* แต่ทางรัฐบาลก็สามารถที่จะทำการปราบปรามเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

หลังจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ผ่านพ้นไปแล้วทางรัฐบาลกลางได้ให้ความสนใจ และทำการพัฒนาดินแดนล้านนาไทยอย่างจริงจัง มีการให้การศึกษา พัฒนาทางด้านสาธารณสุข การคมนาคม มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือขึ้น นับได้ว่าในระยะแรกของการพยายามที่จะรวมเอาล้านนาไทยนี้ทางรัฐบาลกลางต้องประสบกับความยุ่งยากมากในการที่จะทำอะไรลงไปเพราะกลัวจะกระทบกระเทือนบรรดาเจ้าผู้ครองนครแต่ทางรัฐบาลก็สามารถที่จะทำได้สำเร็จ แต่ก็ต้องมีการปราบปรามกันเหมือนกัน หลังจากการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ๆ เรียบร้อยแล้วรัฐบาลกลางก็ได้รวมเอาล้านนาไทยเข้าเป็นมณฑลหนึ่งเรียกว่า มณฑลลาวเฉียง ในปี พ.ศ. 2425 และต่อมาได้เปลี่ยนแปลงเป็นมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2443 ¹ก็คือภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน

*เงี้ยว เป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยกระจุกกระจายอยู่ในมณฑลพายัพโดยมีอาชีพทำป่าไม้ กบฏเงี้ยวเป็นการก่อความวุ่นวายทางการเมืองเพื่อตอบโต้การปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลกลาง
 อัจฉริยา คงสัมฤทธิ์ บทบาทของต่างชาติเกี่ยวกับกบฏเงี้ยว หน้า 1-4

3.4 การสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้เกิดขึ้นเนื่องจากภาระที่รัฐบาลกลางของไทยที่กรุงเทพฯ ทำสัญญาับรัฐบาลอังกฤษในปี พ.ศ. 2396 (สนธิสัญญาบาวริง) ซึ่งสัญญานี้มีนัยสำคัญได้ให้ประโยชน์แก่อังกฤษเป็นอย่างมาก และยังเป็นสัญญาที่ไม่มีกำหนดระยะเวลาอีกด้วย¹ ในเรื่องของสิทธิต่าง ๆ นั้นสิทธิที่เกี่ยวกับสภาพนอกอาณาเขตมีกำหนดอยู่ในสัญญาข้อที่ 2 ซึ่งเป็นเรื่องการใช้อำนาจกงสุลและกฎหมายต่อชาวอังกฤษ ดังข้อความที่ว่า "...บรรดาภาระงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ ณ. กรุงเทพฯ มหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ. กรุงเทพฯ มหานคร กงสุลจะได้อำนาจหนังสือสัญญานี้... กงสุลจะรักษากฎหมายการค้า และกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้ว และมีต่อไปข้างหน้า ถ้าคนที่อยู่จะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปรึกษาชำระตัดสินคนอยู่ในบังคับอังกฤษผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ คนอยู่ในบังคับไทยผิดไทยจะทำโทษตามกฎหมายไทย..."² จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่ากฎหมายและศาลไทยไม่สามารถที่จะใช้บังคับคนในบังคับอังกฤษได้เพราะในกรณีที่คนในบังคับเกิดการวิวาทกันขึ้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไม่มีสิทธิที่จะลงโทษคนในบังคับของอังกฤษได้ จากสัญญานี้แม้ไม่มีภาระจนถึงเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไว้อย่างชัดเจนแต่การที่ระบุสิทธิทางการศาลเอาไว้ก็เท่ากับเป็นเสมือนหนึ่งว่ามีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแล้ว³ และจากสัญญานี้มีอังกฤษได้ทำการขอตั้ง ไรซ์กงสุล* ขึ้นที่เชียงใหม่โดยอ้างถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นกับคนในบังคับอังกฤษ ที่เกิดจากการก่อเหตุร้ายตามชายแดน

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ประพันธ์ ประวัติการทูตของไทย หน้า 31

² กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 1 หน้า 27

³ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ประพันธ์ ล.ด. หน้า 31

* "ไรซ์กงสุล" หรือรองกงสุลตั้งขึ้นที่เชียงใหม่ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2427 โดยมีมิสเตอร์ ภูลัด เป็นไรซ์กงสุลคนแรก

การที่คนต่างชาติด่างมีสิทธิมากมายนับได้ว่าเป็นอันตรายต่อการปกครองของประเทศไทย และยังขัดขวางการพัฒนาและการบริหารประเทศด้วย รัฐบาลกลางจึงพยายามที่จะแก้ไขภาวะอันนี้โดยการ ที่จะทำการแก้ไขสนธิสัญญาบาวริง ดังนั้นต่อมาจึงได้มีการเจรจา มีการทำสัญญาระหว่างรัฐบาลอินเดียของอังกฤษกับรัฐบาลไทย โดยในสัญญาระบุเกี่ยวกับเรื่องคนในบังคับอังกฤษในล้านนาไทยเอาไว้ว่า " ศาลไทยในภาคเหนือมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่คนในบังคับอังกฤษถูกฟ้องว่ากระทำผิดฐานปล้น ไม่ว่าบุคคลเหล่านั้นจะมีหนังสือเดินทางแสดงว่า เป็นคนในบังคับอังกฤษหรือไม่ก็ตาม สำหรับความผิดอื่น ๆ ถ้าคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือเดินทาง ศาลไทยไม่มีอำนาจเหนือบุคคลเหล่านั้น ส่วนคดีแพ่ง ศาลไทยที่เชียงใหม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้นในระหว่างคนไทยกับคนในบังคับของอังกฤษที่ไม่มีหนังสือเดินทางในจังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน แต่ไม่มีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษที่มีหนังสือเดินทาง เว้นแต่บุคคลเหล่านั้นจะยินยอมอยู่ในอำนาจศาลไทย ส่วนคดีแพ่งที่คนอังกฤษพิพาทกันเองต้องส่งมาให้กงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ เป็นผู้พิจารณาพิพากษา"¹ นับได้ว่าเป็นการผ่อนปรนสิทธิทางการศาลให้แก่รัฐบาลไทย ถึงจะไม่ได้อะไรมากมายนักแต่ก็นับว่ายังดีกว่าที่จะไม่ได้อะไรเลย แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2426 ทางรัฐบาลไทยก็ได้ทำสัญญามิตรไมตรีกับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย มีการกำหนดให้มีการตั้งศาลต่างประเทศ*ขึ้นที่ เชียงใหม่ ศาลนี้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้องกับคู่ความในเขต จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ศาลนี้ประกอบด้วย ผู้พิพากษาไทยและกงสุลอังกฤษร่วมกันพิจารณาพิพากษาคดี จากการที่มีการแก้ไขสนธิสัญญาทั้งสองครั้งนี้จะเห็นได้ว่าอังกฤษเองมีความต้องการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ เหล่านี้เช่นกัน² เพราะสนธิสัญญาเหล่านี้มีความล้าสมัยมาก สังคมในล้านนาไทยได้เจริญขึ้นกว่าตอนที่ทำสัญญามาก

¹หลวงจักรปาตีศรีวิสุทธิ "เอกราชในการศาล" ที่ระลึกในการเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารที่ทำการศาลแพ่งและศาลฎีกา หน้า 92-93

* เรื่องที่เกี่ยวกับ ศาลต่างประเทศจะกล่าวเอาไว้ในบทที่ 4

²แกมสุข นุ่มนนท์ "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900-1908" วรรณไทยกร หน้า 3

๕ ความสัมพันธ์กับอังกฤษในด้านการเมืองนั้นส่วนมากจะมีผลมาจากทางด้านเศรษฐกิจเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่ออังกฤษหันมาสนใจทางการเมืองมากขึ้นรัฐบาลไทยก็ได้พยายามที่จะปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ เพื่อที่จะไม่ให้อังกฤษอ้างได้ว่าเป็นการปกครองที่ล่าช้าและหาเหตุเข้ายึดครองดินแดนล้านนาไทย อันจะทำให้ประเทศไทยตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ จึงนับได้ว่าทางรัฐบาลไทยมีการดำเนินนโยบายที่ดี ในการรักษาอธิปไตยของชาติเอาไว้

การแก้ไขปัญหาล้านนาไทยของรัฐบาลไทย

4.1 การตั้งและดำเนินการเกี่ยวกับศาลต่างประเทศ

ศาลต่างประเทศที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเกิดจากข้อตกลงระหว่างประเทศคือรัฐบาลไทยกับชาติตะวันตกบางชาติ ดังนั้นศาลต่างประเทศจึงไม่สามารถที่จะตัดสินคดีกับชาวต่างชาติได้ทุกชาติ ศาลต่างประเทศ คือศาลไทยที่มีหน้าที่พิจารณาคดีความเกี่ยวข้องกับคนในบังคับของต่างชาติดำเนินการโดยผู้พิพากษาไทย ซึ่งจะพิจารณาคดีความต่าง ๆ ตามกฎหมายไทย¹ ชาติที่ไทยตกลงเรื่องศาลต่างประเทศก็มี อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี และเคนมาร์ค² ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ อังกฤษและล้านนาไทยมีดังนี้

4.1.1 บัจจัยและสาเหตุของการจัดตั้งศาลต่างประเทศ

จากกรที่คนในบังคับอังกฤษจากพม่าและอินเดียได้เข้ามาดำเนินการป่าไม้และทำการค้าในล้านนาไทยเป็นจำนวนมาก จึงเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การวิวาทกันของคนในบังคับอังกฤษเองหรือไม่ก็กับคนในบังคับไทย อาจจะเป็นการพิพาทกับเจ้าผู้ครองนคร ขณะเดียวกันความลาหลงของศาลยุติธรรมในหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีการตัดสินคดีไม่เป็นธรรมและคดีความยังคงค้างอยู่ตามศาลหัวเมือง สิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลกลาง มีการฟ้องร้องกันถึงกรุงเทพ ฯ ทางรัฐบาลกลางจึงคิดที่จะหาวิธีที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพราะถ้าไม่ทำการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้จะสร้างความยุ่งยากไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ความลำบากใจให้กับรัฐบาลเป็นอย่างมาก

ความพยายามของรัฐบาลที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้มีขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินเดียและได้มีการหยิบยกเอาปัญหาที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของ

¹ รัตนพร เศรษฐกุล ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของไทย

คนในบังคับอังกฤษ ซึ่งอยู่ในล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเจรจา และต่อมาได้มีการตกลงทำสนธิสัญญากันขึ้นระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอินเดียของอังกฤษ¹ เรียกว่า สนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ (ลงนามเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2416) เป็นสนธิสัญญาเพื่อส่งเสริมการค้าต่อทางพาณิชย์ระหว่างพม่าของอังกฤษกับอาณาเขตเมือง เชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของการปลดปล่อยสำหรับสภาพของอาณาเขตนี้ตลอดลง ถึงมีระบุไว้ในจุดประสงค์ของสนธิสัญญานี้ว่า "...ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์มีพระราชประสงค์จะดำรงทางพระราชไมตรีให้พัฒนาการยิ่งขึ้นไป ด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นของฝ่ายไทย และเขตแดนซึ่งเป็นกอลัน เมืองขึ้นฝ่ายอังกฤษติดต่อกันกับเมือง เชียงใหม่ ลูกคาไปมาค้าขายเกิดโจรผู้ร้ายและเหตุต่าง ๆ จะต้องจัดการระงับโจรผู้ร้าย ให้ลูกคาทั้งสองฝ่ายไปมาค้าขายโดยสะดวกตามเสนาบดีกรุงสยามและกอลเวอนเมนต์ฝ่ายอินเดียเห็นพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจึงโปรดฯ ตั้งให้พระยาเจริญราชไมตรี เป็นผู้ใหญ่โตบังคับทางสิทธิขาดในศาลต่างประเทศ เป็นมิสเตอร์ เบลินโปเคนนิเชร์ส ที่หนึ่ง...แลผู้ซึ่งมีอำนาจทั้ง 2 ฝ่าย ได้ปรึกษาเห็นถูกต้องตกลงกันตามข้อสัญญาซึ่งจะกล่าวนี้..."²

สนธิสัญญา เชียงใหม่ฉบับนี้ก่อผลดีแก่ไทยบ้าง เล็กน้อย เพราะนับเป็นก้าวแรกที่ไทยมีสิทธิในการพิจารณาคดีแห่งในล้านนาไทย แต่เมื่อเทียบกับผลประโยชน์ที่อังกฤษได้รับแล้วนับว่าอังกฤษได้ผลประโยชน์มากมาย เช่น การให้ความคุ้มครองคนในบังคับของตนได้เป็นผลสำเร็จแต่อย่างไรก็ตามสนธิสัญญานี้ยังมีข้อบกพร่องอีกหลายด้าน เช่น อำนาจการศาลยังมีไม่สมบูรณ์ ศาลไทยไม่สามารถจะตัดสินคดีที่คนในบังคับอังกฤษมีหนังสือเดินทางได้ ทำให้เกิดการเอาเปรียบ เพราะคนในบังคับมีสิทธิพิเศษ สัญญานับนี้ยังเป็นการทำกับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่ได้ทำกับรัฐบาลที่กรุงลอนดอน ดังนั้นทางรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนจึงได้ดำเนินการแก้ไข

¹พรพธม จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษ หน้า 103

²กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน้า 30

ข้อบกพร่องต่าง ๆ จนกลายเป็น สนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2426) มีสาระสำคัญที่ทำการแก้ไข คือ ไทยยอมให้อังกฤษตั้งกงสุลหรือรองกงสุลขึ้นที่เชียงใหม่เป็นครั้งแรก สำหรับการชำระคดีนั้นในสนธิสัญญาฉบับนี้ระบุว่า ศาลไทยมีอำนาจชำระคดีแพ่งและคดีอาญาได้ตามกฎหมายไทย แต่มีข้อแม้ว่าถ้าคนในบังคับอังกฤษเป็นคู่ความทั้งสองฝ่าย หรือจำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษ กงสุลหรือรองสามารถถอนคดีได้ แต่ต้องอยู่ในเงื่อนไขดังนี้คือ

- ก. ให้ถอนคดีเฉพาะที่อยู่ในศาลชั้นต้น ถ้าคดีอยู่ในศาลอุทธรณ์แล้วจะถอนไม่ได้
- ข. ต้องถอนคดีก่อนมีคำพิพากษา
- ค. คดีที่จะถอนต้อง เป็นคดีที่คู่ความเป็นคนในบังคับอังกฤษ หรือจำเลยเป็นคนในบังคับ
- ง. กงสุลหรือรองจะต้องทำคำร้องขอถอนคดีเสนอต่อผู้พิพากษา

จากสนธิสัญญาฉบับที่ 2 นี้เป็นผลให้ รัฐบาลไทยสามารถเข้าควบคุมคนในบังคับของอังกฤษได้มากขึ้น ยังเป็นการลบล้างสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทำให้รัฐบาลเร่งปรับปรุงกฎหมายให้ทัดเทียมกับมหาอำนาจ ยังเป็นการดึงเอาอำนาจทางตุลาการจากเจ้าผู้ครองนครเข้ามาไว้ในอำนาจของรัฐบาลกลาง ระบบการศาลต่างประเทศเป็นไปในลักษณะที่คดียังได้มีการขยายออกไปในส่วนอื่น ๆ ของประเทศ

4.1.2 การดำเนินการของศาลต่างประเทศ

การศาลต่างประเทศระหว่างไทยกับอังกฤษเกิดขึ้นตามสนธิสัญญาเชียงใหม่ (พ.ศ. - 2416) โดยให้จัดตั้งศาลต่างประเทศขึ้นที่เมืองเชียงใหม่มีอำนาจครอบคลุม 3 เมือง คือ เมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน โดยศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีตามที่คนในบังคับพ้องคนไทยและคดีที่จำเลยเป็นคนในบังคับที่ไม่มีหนังสือเดินทาง แต่สำหรับคนในบังคับที่มีหนังสือเดินทางแล้วจะยอมให้ศาลต่างประเทศพิจารณาหรือให้ศาลกงสุลพิจารณาก็ได้

ในการปฏิบัติหน้าที่ในช่วงแรก ระหว่างพ.ศ. 2416-2425 ไม่ค่อยมีผล¹ เพราะศาลไม่สามารถว่ากล่าวบรรดาเจ้านายได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับกงสุลใหญ่ที่กรุงเทพฯ ไม่เห็นด้วย

กับการมีศาลต่างประเทศ เพราะมีข้อบกพร่องมาก ต่อมาเมื่อมีการแก้ไขสนธิสัญญาเชียงใหม่* ขอบเขตและอำนาจของศาลต่างประเทศได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป โดยศาลต่างประเทศมีอำนาจตัดสินคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับ ไม่ว่าจะหนังสือเดินทางหรือไม่ก็ตาม อังกฤษจะตั้งรองกงสุลขึ้นประจำที่เชียงใหม่ เพื่อดูแลคนในบังคับ 5 เมือง คือ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน โดยรองกงสุลมีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาคดีได้ สามารถเสนอความคิดเห็นต่อศาลแต่ไม่มีสิทธิไต่ถาม นอกจากคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย หรือคู่ความเป็นคนในบังคับอังกฤษ การขยายขอบเขตอำนาจของศาลต่างประเทศครั้งนี้จะทำให้ศาลต่างประเทศมีอำนาจมากขึ้นกว่าเดิม

ศาลต่างประเทศจึงสามารถที่จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยังสร้างความมั่นใจให้กับผู้ฟ้องร้อง เพราะผู้พิพากษาของศาลต่างประเทศเป็นข้าราชการที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ ไม่มีผลประโยชน์ในทางธุรกิจในภาคเหนือ และยังอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาจากหน่วยงานในกรุงเทพฯ สามารถที่จะพิพากษาคดีได้อย่างอิสระ และที่สำคัญคือมีรองกงสุลอังกฤษประจำอยู่ด้วย เพื่อฟังการพิจารณาคดีของศาล โดยมีอำนาจถอนคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย หรือเป็นคู่ความ ทั้งสองฝ่ายมาพิจารณาเอง หลักประกันอันนี้ทำให้คนในบังคับอังกฤษวางใจได้ว่าตนเองได้รับความยุติธรรม

4.1.3 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตั้งศาลต่างประเทศ

จากการที่ศาลต่างประเทศประสบความสำเร็จในการให้ความยุติธรรมแก่คนในบังคับอังกฤษ ทำให้อังกฤษตกลงทำสนธิสัญญาที่จะขยายอำนาจการศาลต่างประเทศออกไป เช่น จัดตั้งศาลต่างประเทศขึ้นที่ ลำปาง เมื่อ พ.ศ. 2448 จัดตั้งศาลต่างประเทศขึ้นที่ เชียงราย เมื่อ พ.ศ. 2449 และตั้งขึ้นที่แม่ฮ่องสอน เมื่อ พ.ศ. 2452¹ ระบบศาลต่างประเทศเป็นที่พอใจของต่างชาติพอสมควร อย่างไรก็ตามมีคนในบังคับอังกฤษบางกลุ่มไม่พอใจที่ต้องอยู่ใต้

* การแก้ไขสนธิสัญญา เชียงใหม่มีขึ้นในปี พ.ศ. 2426

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ข. 8/30 พระยาพิพัฒน์โกษาแจ้งความมายังพระยาจกัาปาลี ฯ ปลัดทูลฉลอง กระทรวงยุติธรรม สำเนาที่ 27/2795

อำนาจของศาลต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนที่จะมีการแก้ไขสัญญาไทย-อังกฤษ ปี พ.ศ. 2451¹ เพราะคนในบังคับอังกฤษในล้านนาไทยเท่านั้นที่ขึ้นศาลต่างประเทศ ทำให้เห็นว่าเป็น การเสียเปรียบคนในบังคับอังกฤษในภาคอื่น ดังนั้นคนในบังคับอังกฤษเชื้อสายเอเชียในล้านนา ประมาณ 700 คน จึงไต่ลงชื่อในฎีกา ยื่นต่อราชทูตอังกฤษในกรุงเทพฯ. ขอยุติอำนาจศาล กงสุลเช่นเดิม² แต่ทางรัฐบาลอังกฤษยังพอใจกับระบบศาลต่างประเทศและยังไม่สามารถที่จะ เลิกระบบศาลต่างประเทศนี้ได้ เพราะจะกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รัฐบาลอังกฤษยัง เห็นว่าขอบเขตของศาลต่างประเทศที่ปรากฏสามารถที่จะแก้ไขได้ และอังกฤษ ก็ขอแก้ไขระบบศาลต่างประเทศโดยการขยายระบบศาลต่างประเทศออกไปทั่วพระราชอาณาจักร พ.ศ. 2451

จากการที่ศาลต่างประเทศปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบศาลต่างประเทศ จึงเป็นกำลังใจให้รัฐบาลไทยเร่งการปฏิรูปทางการศาล และกฎหมายของประเทศ ได้มีการ ปรับปรุงกฎหมายให้ดีขึ้น ลดการลงโทษที่ทารุณลง พยายามปรับปรุงให้ทันสมัยและเหมาะสมกับเหตุ การณ์อยู่ตลอดเวลา และเพื่อให้ศาลต่างประเทศสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดีและสมบูรณ์ ไทย ได้ให้มีที่ปรึกษากฎหมายชาวต่างประเทศประจำอยู่ที่ศาลต่างประเทศด้วย³ รัฐบาลไทยได้ส่งเสริม ระบบการศาลต่างประเทศอย่างจริงจัง เช่น มีการส่งผู้พิพากษาจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปปฏิบัติหน้าที่ และ ยังมีให้มีที่ปรึกษาทางกฎหมาย และออกกฎหมายให้รัดกุมยิ่งขึ้น ทำให้การศาลต่างประเทศมีประ สิทธิภาพจนอังกฤษไม่อาจปฏิเสธถึงประโยชน์ของศาลต่างประเทศได้ อังกฤษจึงยอมรับระบบการ ศาลต่างประเทศให้มีอำนาจเหนือคนในบังคับอังกฤษ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 18/7 หนังสือราชการปี ร.ศ. 115 เรื่องการขยายเขตแขวงกงสุลอังกฤษเมืองเชียงใหม่ (9 เมษายน ร.ศ. 115-25 ตุลาคม ร.ศ. 115)

² รัตนพร เสริมสกุล ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของไทย หน้า 222

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 9/4 เรื่องศาลต่าง ประเทศมณฑลลาวเฉียงขออนุญาตให้มีสเตอร์โรบิน ขึ้นไปเป็นที่ปรึกษาพระยาทรง ช่วยจัดการศาล เชียงใหม่ (20 มิถุนายน ร.ศ. 117 - 21 มิถุนายน ร.ศ. 117)

ศาลต่างประเทศยังสามารถช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นไปในทางที่ดี เพราะอังกฤษได้ให้ความร่วมมือควยดีในการช่วยเหลือเกี่ยวกับศาลต่างประเทศ นับเป็นการแสดงน้ำใจที่ดีต่อรัฐบาลไทย ความซัดนยงที่รุนแรงระหว่างรัฐบาลไทยกับกงสุลอังกฤษก็ลดลงไปควย เมื่อมีการตั้งศาลต่างประเทศขึ้น ศาลต่างประเทศยังเป็นหน่วยงานของรัฐบาลกลางหน่วยแรกที่ตั้งขึ้นในหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทย ซึ่งทางรัฐบาลกลางก็มีนโยบายที่จะรวมเอาอำนาจการปกครองจากหัวเมืองเข้าสู่ศูนย์กลาง เพื่อความเข้มปึกแผ่นของประเทศต่อไป และยังใช้ศาลต่างประเทศควบคุมการขยายอิทธิพลของต่างชาติในหัวเมืองประเทศราชได้เป็นอย่างดี

นับได้ว่าศาลต่างประเทศมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาล้านนาไทยได้เป็นอย่างดี สามารถสร้างความเข้มปึกแผ่นให้กับรัฐบาลกลาง สามารถจะรวมเอาหัวเมืองประเทศราชเข้าไว้ในอำนาจ และยังขจัดอิทธิพลทางการเมืองของต่างชาติออกไปได้อีกควย

4.2 การจักระบบการปกครองล้านนาไทย ๑ เทศาภิบาล

4.2.1 สาเหตุที่ต้องใช้ระบบเทศาภิบาล

ล้านนาไทยเป็นหัวเมืองที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากหัวเมืองอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดก็คือ ดินแดนล้านนาไทยเดิมเป็นบริเวณที่มีความเจริญรุ่งเรือง ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่เข้มแอกลักษณะของตนเอง ประกอบกับดินแดนล้านนาไทยอยู่ระหว่างพม่ากับไทย จึงทำให้ล้านนาไทยมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ สำหรับความสัมพันธ์กับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ๆ ก็มันไปในลักษณะที่ดี โดยทางรัฐบาลกลางไม่ได้เข้มงวดกับการปกครองล้านนาไทย เพราะเกรงว่าจะกระทบกระเทือนต่อบรรดาเจ้าผู้ครองนคร ล้านนาไทยอาจจะไปเข้ากับพม่าก็ได้ เพราะพม่าเคยเข้าปกครองล้านนาไทยมาก่อน

ต่อมาเมื่ออังกฤษเข้ามาปกครองพม่าได้สำเร็จ อิทธิพลของอังกฤษก็เริ่มที่จะแพร่ขยายเข้ามา รัฐบาลไทยต้องเริ่มให้ความสนใจล้านนาไทยมากขึ้น เพราะเมื่อพิจารณาแล้ว การที่รัฐบาลกลางไม่สามารถที่จะควบคุมล้านนาไทยได้อย่างทั่วถึงนั้นทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเสียผลประโยชน์และการวิวาทกันของคนในบังคับอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียได้เรียกร้องให้รัฐบาลกลางส่งคนขึ้นไปคุมครองคนในบังคับของตน และเพื่อเป็น

การแก้ไขปัญหาก็ได้มีการตกลงทำสนธิสัญญากันขึ้นในปี พ.ศ. 2416 มีการจัดตั้งศาลต่างประเทศ พิจารณาคดีเกี่ยวกับคนในบังคับ หลังจากนั้นรัฐบาลกลางได้ส่งข้าหลวง สามหัวเมือง* มาแก้ไขปัญหาค้าง ๆ โดยให้ข้าหลวงขึ้นมาทำหน้าที่ชำระคดีความเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ และให้คำแนะนำบรรดาเจ้าผู้ครองนคร¹

การปฏิบัติงานของข้าหลวงสามหัวเมืองไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เพราะนโยบายของรัฐบาลกลางไม่ต้องการเข้าไปยุ่งวุ่นวายกับเจ้าผู้ครองนครมากนัก² ดังนั้นปัญหาต่าง ๆ จึงไม่สามารถที่จะแก้ไขได้สำเร็จ รัฐบาลอังกฤษจึงได้ตกลงที่จะทำการแก้ไขสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2416 เสียใหม่ ซึ่งสัญญานี้ฉบับนี้ได้ให้รัฐบาลไทยมีอำนาจทางการศาลต่างประเทศมากขึ้น ในครั้งหลังนี้รัฐบาลกลางได้จัดส่งข้าหลวงพิเศษขึ้นมาโดยให้มีอำนาจเต็มในการปกครอง และนโยบายของรัฐบาลกลางได้ให้ข้าหลวง เขาควบคุมการปกครองอย่างแท้จริง³ โดยพยายามที่จะยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชเสีย และให้มีการจัดการปกครองแบบเทศาภิบาลเข้ามาใช้ มีการรวมหัวเมืองล้านนาไทยจัดเป็นมณฑล เรียกว่า มณฑลพายัพ**

4.2.2. วิธีการจัดระบบเทศาภิบาล

ก. การดำเนินการก่อนการปฏิรูป

ก่อนที่จะมีการจัดการปกครองล้านนาไทยเป็นแบบเทศาภิบาลนั้นได้มีการจัดการปฏิรูปการปกครองของล้านนาไทยถึง 2 ระยะ ก่อนที่จะเปลี่ยนมาใช้ระบบเทศาภิบาล โดยใน

* ข้าหลวงสามหัวเมือง มาประจำที่นครเชียงใหม่ มีอำนาจครอบคลุมเพียงเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน หน้าที่โดยตรงคือการชำระคดีความที่เกี่ยวกับชาวต่างประเทศ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ข้าหลวงตระลาการศาลต่างประเทศ"

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาณสมุดพิเศษ เล่ม 10 หน้า 74

² จุฑิชัย มุคศิลป์ มณฑลเทศาภิบาล วิเคราะห์เปรียบเทียบ หน้า 32-33

³ ก. หน้า 34

** มณฑลพายัพ ปัจจุบันคือ 8 จังหวัดในภาคเหนือได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา

ช่วงแรกทางรัฐบาลกลางได้ส่งพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ขึ้นมาเป็นผู้วางรากฐานในการปกครองโดยได้ทรงจัดรูปแบบเพื่เป็นการวางอำนาจของรัฐบาลกลางเข้าไปในหัวเมือง ทรงรับนโยบายจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป¹

กรมหมื่นพิชิตปรีชากรทรงดำเนินงานเพื่อตั้งอำนาจจากเจ้าผู้ครองนครเข้าสู่ศูนย์กลาง พยายามผูกใจบรณาเจ้าผู้ครองนคร บุตรหลาน ทรงได้แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับกฎรวงลำซายแดน มีการประกาศเขตแดนที่แน่นอน มีการจัดรวมหัวเมืองเงี้ยวทั้ง 5 เรียกว่า เวียงไชยปรีชา² มีการจัดตั้งเสนา 6 ตำแหน่ง ประดอบควาย กรมมหาดไทย กรมธรรมการ กรมคลัง กรมนา กรมยุติธรรม กรมวัง³ มีการเปลี่ยนแปลงการจัดเก็บภาษีเสียใหม่ โดยเก็บภาษีเพิ่มขึ้นอีกหลายประเภทเช่น ภาษีที่ดินเพื่อการเพาะปลูก อากจากพืชสวน ภาษีค้ำแรง ภาษีชาเข้า ภาษีชาออก⁴ เป็นต้น ยังมีการปรับปรุงด้านการป่าไม้ โดยมีการออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการป่าไม้ถึง 2 ฉบับ⁵ มีการจัดทำบัญชีป่าไม้ และยังวางรากฐานด้านกิจการกิจการป่าไม้เอาไว้อีกด้วย หลังจาก ที่กรมหมื่นพิชิตปรีชากรทรงจัดวางรากฐานการปกครองตามแบบแผนสมัยใหม่ในด้านต่าง ๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นพิชิตปรีชากรเสด็จกลับกรุงเทพฯ เพื่อช่วยราชการด้านอื่นต่อไป* ขณะเดียวกันก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 1 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระบรมวงศานุกรมพระบำราบปรปักษ์ มกราคม พ.ศ. 2426

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ต. 40/3 หนังสือประกาศพระยาสัมภพากร ชาหลวง ปี จ.ศ. 1246

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ร.5 ม 58/89 หนังสือนายแย้มมหาเดเล็กผู้ช่วยราชการทดตำแหน่งเมืองเชียงใหม่ถึงพระยาเพชฌิไชยชาหลวงใหญ่รักษาการหัวเมือง ณ. เมืองเชียงใหม่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2431

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ร.5 ม. 99/3 รายงานหลวงอนุรักษ์ภูเบศกรบาทเจ้าฟ้ามหาอาณาจักรพระบำราบปรปักษ์ ลงวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2427

⁵ สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 98

* กรมหมื่นพิชิตปรีชากรเสด็จจัดการปกครองมณฑลพายัพ เพียงปีเดียวเท่านั้น คือระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2427 - มิถุนายน พ.ศ. 2428

พระยามนตรีสุริยวงษ์ (ชื่น นุนนาค) เข้าดำรงตำแหน่งข้าหลวง และให้ดำเนินการตามอย่าง
กรมหมื่นพิชิตปรีชากร แต่เนื่องจากพระยามนตรีสุริยวงษ์เป็นเพียงขุนนางไม่ใช่เชื้อพระวงศ์ จึง
ทำให้เจ้าผู้ครองนครและบุตรหลานขาดความนับถือ อย่างไรก็ตามพระยามนตรีสุริยวงษ์ก็ดำรง
ตำแหน่งข้าหลวงเพียง 2 ปี ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กลับกรุงเทพฯ ฯ ส่งข้าหลวงชุด
ใหม่ขึ้นมาปกครองมีพระยาเพชรพิไชย เป็นข้าหลวง ในช่วงนี้มีการแสวงหาผลประโยชน์กันมาก
ขึ้นในหมู่ข้าราชการทำให้ต้องเรียกตัวพระยาเพชรพิไชยกลับกรุงเทพฯ ฯ เกิดความแตกแยกใน
หมู่ข้าราชการ ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ถูกเจ้าภาษีนายอากรขูดรีด จนเกิดการต่อต้านการ
ปกครองมีการขับไล่เจ้าภาษีนายอากรออกจากหมู่บ้าน และจัดการปกครองขึ้นมาใหม่โดยมีพระยา
ปราบสงครามเป็นผู้นำ ทางรัฐบาลกลางได้ทำการปราบปรามอย่างจริงจังและเมื่อเหตุการณ์สงบ
ลงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาทรงสุรเดช(ชื่น นุนนาค)
ขึ้นไปปรับปรุงการปกครองซึ่งนับได้ว่าเป็นการปรับปรุงครั้งที่ 2 โดยได้พยายามทำการรวมเอา
อำนาจการปกครองที่กระจายอยู่กับเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ เข้าสู่ศูนย์กลางให้มากที่สุด จึงได้มีการ
จัดการปกครองเมืองต่าง ๆ ขึ้น เช่นที่ เมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน เมืองลำปาง เมืองแพร่
เมืองน่าน โดยการให้ข้าหลวงมีสิทธิที่จะแต่งตั้งเจ้าผู้ครองนครได้ นับเป็นขั้นแรกของการเข้า
มามีบทบาททางการปกครอง ยังมีการจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นอีกด้วย

หลังจากการจัดการปกครองผ่านไปเป็นเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2427-2442) สภาพการ
ปกครองภายในล้านนาไทยได้รับการปฏิรูประบบมากพอสมควร สามารถที่จะทำการจัดการปกครอง
แบบเทศาภิบาล*ในล้านนาไทยได้แล้ว ดังนั้นกรมหลวงดำรงราชานุภาพซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้ทำการแต่งตั้ง พระยาศรีสหเทพ(เส็ง วิริยศิริ) ขึ้นไปเป็นข้าหลวง
จัดการปกครองแบบเทศาภิบาล

1 กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร 'เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/1 เจ้าพระยา
พลเทพรบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ลงวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ. 108

* เทศาภิบาล เป็นระบบการปกครองที่อังกฤษใช้ปกครองอาณานิคมของตนในภูมิภาค
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น พม่า มาลายู ทางรัฐบาลไทยเห็นว่าเป็นระบบการปกครองที่
สามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศได้ จึงนำเข้ามาทดลองใช้

ข. การจัดการปกครองระบบเทศบาลในลำนนาไทย

จากการปกครองแบบหัวเมืองประเทศราชที่มีเจ้าผู้ครองนครเป็นผู้ปกครอง ต่อมา หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดวางรากฐานในการปกครองลำนนาไทยให้เป็ระเบียบโดยส่งข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณเข้ามาจัดรูปแบบการปกครองให้เป็นแบบเทศบาล ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองที่มีการแบ่งหน่วยบริหารออกเป็น ส่วน คือ มณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ยังมีการแบ่งข้าราชการออกเป็นแผนก สำหรับการจัดการปกครองลำนนาไทยนี้ได้จัดเป็นพิเศษกว่าดินแดนอื่น โดยจัดการปกครองตามกฎหมายข้งบังคับสำหรับการปกครองมณฑลพหัยพ ร.ศ. 119¹ มีการตั้งข้าหลวงใหญ่ ข้าหลวงรอง และข้าราชการตำแหน่งสำคัญ ๆ ตามความเหมาะสม หน้าที่ของข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณ มีดังนี้

ข้าหลวงใหญ่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งแล้ว โปรดให้เป็นผู้ตรวจและจัดการปกครองในคานต่าง ๆ ดังนี้

1. บังคับบัญชาเคาสนามหลวงทั้งหมดในเขตมณฑลพหัยพ
2. ตัดสินคดีวิวาทกันระหว่างเมือง
3. ในกรณีเร่งด่วน ข้าหลวงมีอำนาจสั่งพักราชการข้าราชการคนหนึ่งคนใดเป็นการชั่วคราวได้
4. มีอำนาจสั่งโอนเงินที่เหลืออยู่ในงบประมาณมาใช้จ่ายไยราชการได้ แต่รายหนึ่ง ๆ ต้องไม่เกิน 1,000 บาท
5. มีอำนาจแต่งตั้งบรรดา หลวง ขุน หมื่น หรือพญาท้าวแสน ซึ่งเป็นเจ้านายและบุตรหลานในเมือง เหนือให้ดำรงตำแหน่งกรมการพิเศษ
6. มีอำนาจออกกฎข้งบังคับแบบแผนการจัดการ และการเก็บภาษี วิธีจัดส่งจดหมาย และรายงานราชการทั้งปวง²

¹สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพหัยพ หน้า 165

²ร.ศ.ท. เสถียร ลายลักษณ์ "กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้งบังคับสำหรับการปกครองมณฑลค่วันออกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119" ประชุมกฎหมายประจำศก ร.ศ. 118-119 เล่ม 17 หน้า 392

ยังมีกาตั้งข้าหลวงรองอีก 5 ตำแหน่งคือ

ข้าหลวงยุติธรรม มีฐานะเป็นข้าหลวงพิเศษตามพระราชบัญญัติศาลยุติธรรม มีหน้าที่เป็นผู้จัดการวางแผนดำเนินการศาลทั้งหมดตามที่เห็นสมควร

ข้าหลวงสรรพากร มีหน้าที่ตรวจจัดเก็บภาษีที่ดินและอากรที่ไม่ได้ผูกขาด

ข้าหลวงคลัง ทำหน้าที่ตรวจจัดการคลังและตรวจจัดการภาษีอากรผูกขาด

ข้าหลวงโยธา มีหน้าที่ทำการก่อสร้างและรักษาสาธารณสมบัติของมณฑล

ข้าหลวงป่าไม้ มีหน้าที่ตรวจรักษาป่าไม้และเก็บอากรจากของที่เกิดจากป่า ตลอด

จนการรักษาม้าศึก ไก่กระยาเลย และเก็บค่าตอหังปวง¹

เพื่อที่จะให้การปกครองมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น ทางรัฐบาลกลางจึงได้แบ่งภายในมณฑลพายัพออกเป็นเมือง โดยแต่ละเมืองจะต้องมีผู้รับผิดชอบ คือ เจ้าผู้ครองนคร ข้าหลวงประจำนคร ข้าหลวงผู้ช่วย และยังมีเสนาของกระทรวงอีก 6 ตำแหน่ง คือ เสนา

มหาดไทย เสนายุติธรรม เสนานา เสนาคลัง เสนาทหาร เสนาวัง และยังมีคณะกรรมการพิเศษเป็นที่ปรึกษาอีกหนึ่งคณะ² สำหรับในหน่วยงานที่เล็กกว่าเมือง ทางรัฐบาลกลางก็ยังได้แต่งตั้งผู้ปกครองเข้าไปจัดการดูแล เช่น นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน โดยจะทำการจัดราชการชาวพื้นเมืองเข้ารับตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้ในระดับ อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

การปกครองแบบเทศาภิบาลนี้ต่อมาได้รับการปรับปรุงจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกโดยทรงโปรดให้ยกเลิกเล็กระเบียบแบบแผนต่าง ๆ และยุบเลิกตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสมเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ³ และในช่วงนี้เองที่มีการดำเนินการที่จะยกเลิกตำแหน่ง

¹ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์ "กฎเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ ร.ศ. 119" ประชุมกฎหมายประจำศก ร.ศ. 118-119 เล่มที่ 17 หน้า 394-396

²สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ หน้า 169-175

³กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 4.3/1 ประกาศเรื่องยุบรวมท้องที่บางมณฑล บางจังหวัด

เจ้าผู้ครองนครอย่างเด็ดขาด *ซึ่งกำหนดว่านับตั้งแต่ พ.ศ. 2469 เป็นต้นไป หากตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครในจังหวัดใดว่างลงจะไม่โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ใดดำรงตำแหน่งอีก¹ จึงเป็นการทำให้เจ้าผู้ครองต๋อย ๆ หมดไป และในที่สุดล้านนาไทยก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลไทย

4.2.3 ผลของการจัดระบบเทศาภิบาลในล้านนาไทย

รัฐบาลกลางได้จัดการปกครองล้านนาไทยให้เป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยได้ดำเนินนโยบายที่จะยกเลิกตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครพร้อมกับเปลี่ยนแปลงฐานะจากหัวเมืองประเทศราชให้มาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศอย่างแท้จริง มีการส่งข้าราชการจากส่วนกลางเข้าไปปฏิบัติงาน รัฐบาลกลางพยายามเข้าควบคุมผลประโยชน์ต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การเก็บค่าภาษี การเก็บเงินค่าตอ การเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์ มีการกดขี่แรงงาน และข้าราชการภูมื่นชาวพื้นเมือง² บรรดาเจ้าผู้ครองนครและประชาชนต่างไม่พอใจบรรดาข้าราชการ ปัญหาเหล่านี้จึงนำไปสู่การต่อต้าน จนกลายเป็นกบฏขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2445 คือ กบฏเงี้ยวมณฑลพายัพ พวกเงี้ยวหรือไทยใหญ่ อาศัยอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ของมณฑลพายัพ โดยพวกนี้มีอาชีพในการค้าขาย รับจ้างตัดไม้ ลากไม้ เมื่อรัฐบาลเข้ามาควบคุมมณฑลพายัพมากขึ้นในด้านการปกครอง การเก็บค่าภาษี การเกณฑ์แรงงาน ฯ ทำให้ราษฎรและเจ้านายเมืองเหนือเกิดความไม่พอใจและยังเสียผลประโยชน์ ถูกกดขี่จากข้าราชการจากส่วนกลาง พวกเงี้ยวได้ออกการจลาจลขึ้น มีการเข้าปล้นสะดม และฆ่าเจ้าทรัพย์ ทางรัฐบาลได้เข้าทำการปราบโดยใช้กองตำรวจภูธรไม่เป็นผลสำเร็จพวกเงี้ยวกับฮักหมี่แข็งข้อต่อบ้านเมือง ออกการกบฏไปทั่วมณฑลพายัพ เช่น ที่เมืองแพร่

* เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายของล้านนาไทย คือ เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 10 ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายของมณฑลพายัพ ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. 2486

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 2/1 รายงานประชุมสภา

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ก. 1/27 เจ้าพระยาสุรสีห์วิมลวงศาธิบดีกราบทูลรัชกาลที่ 6 ลงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2458

ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการกบฏ ยังมีในอีกหลายเมืองเช่น เชียงราย ลำปาง น่าน เชียงของ ทางรัฐบาลกลางได้ส่งกองทหารเข้ามาปราบปรามอย่างจริงจัง เหตุการณ์ต่าง ๆ จึงสงบลงได้ไม่ ยากนักเพราะกบฏในที่ต่าง ๆ ไม่ไ้รวมมือกัน จากการศึกษาเกี่ยวกับกบฏเงี้ยวในครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาส ให้รัฐบาลกลางเข้ามาจัดการปกครองมณฑลพายัพได้อย่างเต็มที่ มีการแต่งตั้งให้ พระยาสุรสีห์ วิศิษฐ์ศักดิ์ (เชย กลยาณมิตร) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลเข้าจัดการปกครองและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ มีการคัดเลือกข้าราชการเข้าไปปฏิบัติราชการใหม่ เน้นการเข้าถึงราษฎร พยายามที่จะสร้าง ความเจริญให้กับท้องถิ่น ผ่อนปรนการเกณฑ์แรงงาน มีการจัดการปกครองท้องถิ่นขึ้นใหม่โดยการ แบ่งเขตให้เหมาะสม ทำการสร้างถนน สร้างสะพาน ขยายการไปรษณีย์โทรเลข ให้การศึกษาแก่ ราษฎร มีการปรับปรุงกองทหารเพื่อป้องกันเหตุร้าย มีการตรวจสอบและจัดเก็บภาษีอากรอย่าง รัดกุม¹

จะเห็นได้ว่าจากการที่นำการปกครองแบบเทศาภิบาลเข้ามาจัดการปกครองในล้านนา ไทยนี้ สามารถที่จะลดอำนาจของบรรดาเจ้าผู้ครองนครลงได้ถึงแม้จะเกิดการต่อต้านบ้างก็ตาม แต่ทางรัฐบาลกลางก็สามารถทำการปราบปรามให้สงบลงได้ หลังจากการปราบปรามแล้วทำให้ บรรดาเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ หันมาให้ความร่วมมือช่วยเหลือรัฐบาลกลางมากขึ้น ทำให้รัฐบาล กลางสามารถรวมล้านนาไทยได้สะดวกขึ้น

¹ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์ "กฎเสนาบดีหน้าที่ยาตราราชการพระคลัง มณฑลพายัพ" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 19 ร.ศ. 122 หน้า 235-237

4.3 การรวมล้านนาไทยทางระบบเครือญาติ¹

การรวมล้านนาไทยทางระบบเครือญาตินับได้ว่าเป็นการผูกใจเจ้านายเมืองเหนือไม่ให้เอาใจออกห่างจากรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ. และยังเป็นการสะกดที่จะรวมเอาล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักร

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเจ้านายเมืองเหนือเริ่มขึ้นจากการที่พระเจ้าอินทวิชยานนท์ได้เสด็จมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ. โดยมีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งตามเสด็จลงมาด้วย คือ เจ้าคารา รัศมี เมื่อเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทก็เฝ้าอยู่รับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่ฝ่ายในเป็นเจ้าจอม และโปรดเกล้าให้เลื่อนศักดิ์เป็นพระสนมเอก สถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็นพระราชชายา พระราชชายาเจ้าคารา รัศมีมีความจงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก ทรงปฏิบัติหน้าที่ได้เป็นอย่างดี เป็นที่รักใคร่ของบรรดาเจ้านายในราชวงศ์จักรี และข้าราชการในเมืองหลวง พระราชชายา ทรงเป็นตัวแทนของรัฐบาลกลางที่จะเชื่อมความสัมพันธ์กับเจ้านายเมืองเหนือได้เป็นอย่างดี ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว พระราชชายาเจ้าคารา รัศมีทรงว่าเหว่มาก ทรงมีพระราชดำริที่จะกลับมาประทับที่นครเชียงใหม่อยู่เสมอ ครั้นเมื่อเจ้าแก้วนารัฐฯ ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จึงได้ทรงอภิเษกกับมลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเสด็จประทับที่นครเชียงใหม่ เมื่อเสด็จประทับที่นครเชียงใหม่ พระราชชายา ทรงเอาพระทัยฝักใฝ่ช่วยเหลือกิจการงานของรัฐบาลอยู่เป็นประจำ การที่พระราชชายาทรงเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกับเจ้านาย และข้าราชการในกรุงเทพฯ. เป็นอย่างดี ทำให้ความสัมพันธ์ของรัฐบาลกลางกับล้านนาไทยเป็นไปได้ในลักษณะที่ดี สร้างความจงรักภักดีให้ราษฎรเมืองเหนือเป็นอย่างมาก

นับได้ว่าการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับล้านนาไทยเป็นผลดีต่อการดำเนินงานของรัฐบาลกลางเป็นอย่างมาก สามารถผูกใจเจ้านายเมืองเหนือ และราษฎร ทำให้สะดวกต่อการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลต่อล้านนาไทย

¹ ส. หลายน้อย , นามแฝง พระบรมราชินี และ เจ้าจอมมารดา หน้า 119-129

4.4 การจัดการศึกษาให้กับราษฎรในล้านนาไทย

มีการจัดการศึกษาในมณฑลพายัพให้แก่ราษฎรอย่างทั่วถึงกัน โดยจัดให้เป็นแบบแผน เหมือนกับดินแดนอื่นในพระราชอาณาจักร เพราะแต่เดิมการศึกษาในล้านนาไทยเป็นไปในวงแคบ ๆ เรียนกันตามวัด คนที่รู้หนังสือจึงมีน้อย คนที่รู้หนังสือส่วนมากก็จะรู้หนังสือ และภาษาไทยขวน ขันเสียส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีใครรู้หนังสือไทย รัฐบาลเมื่อจะทำการปฏิรูปการปกครองจำเป็นจะต้องหาบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้เข้ามาช่วยเหลือ แต่การใช้ภาษาที่แตกต่างกันทำให้เป็นอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารกัน ยังสร้างความรู้สึมแตกแยกกว่าเป็นคนละเผ่าพันธุ์กันด้วย ดังนั้นทางรัฐบาลกลางจึงต้องสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยการเข้าจัดการศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ

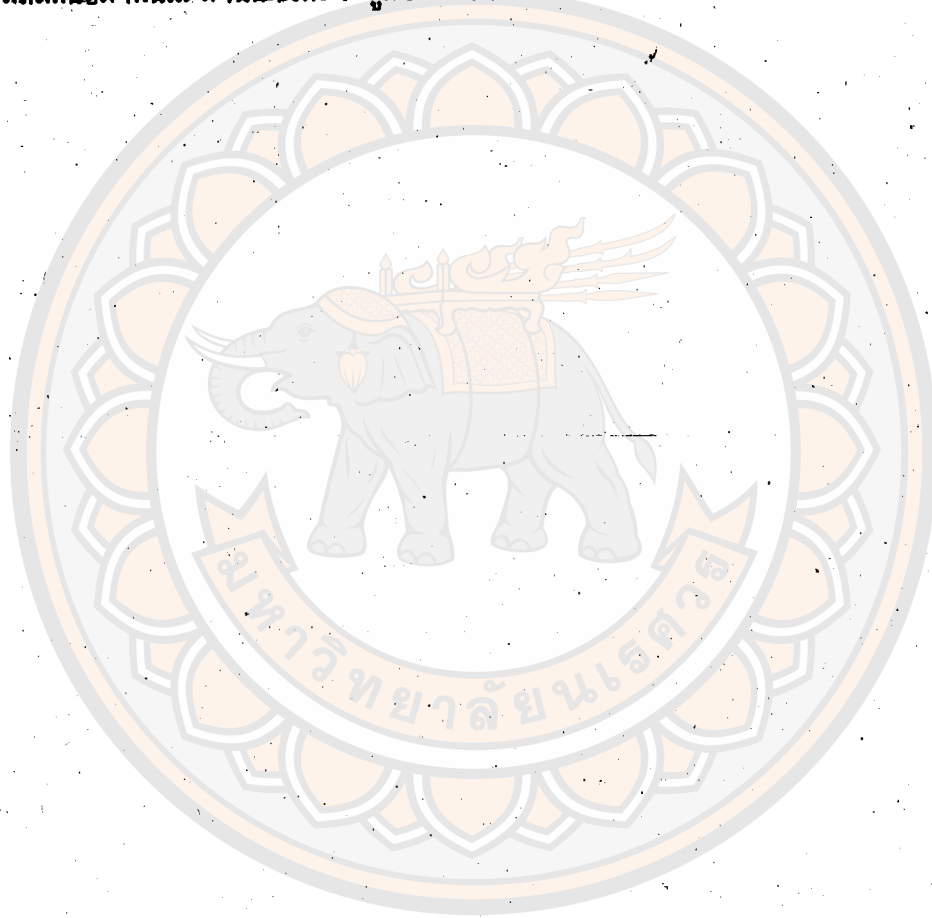
1. จัดการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากร
2. ให้ชาวพื้นเมืองรู้จักหนังสือไทย
3. สร้างความเป็นเอกภาพของชาติ คือการผสมกลมกลืนราษฎรพื้นเมืองให้มีความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองของไทย

ในระยะแรกของการจัดการศึกษามีปัญหาเกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น การขาดครูผู้มีความรู้ ทำให้ต้องใช้บุคลากรท้องถิ่น คือพระสอนไปก่อน การเรียนการสอนจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การเอาครูที่ไม่รู้หนังสือไทยไปสอนทำให้ไม่สามารถที่จะสร้างความรู้สึกรักให้ด้บราษฎรในการเป็นพลเมืองไทยได้อย่างจริงจัง ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดตำราเรียนที่เป็นภาษาไทย ทางรัฐบาลจึงได้เร่งทำการแก้ไขโดยการ ส่งครูขึ้นไปจากกรุงเทพฯ มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมูล เพื่อผลิตครูให้มีความสามารถ มีความรู้ที่จะออกไปสอนได้ โดยการคัดเลือกจากบรรดาพระภิกษุ สามเณร ที่มีความรู้ เข้ารับการอบรม¹ มีการบังคับให้ครูที่สอนหนังสือต้องผู้ไทย เวลาสอนหนังสือด้วย มีการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่นการมีพระบรมฉายาลักษณ์เอาไว้ในห้องเรียน

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.ร. 43/14

ผลของการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎรในล้านนาไทยนั้นทำให้ชาวล้านนาไทยและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ถูกผสมกลมกลืนให้เกิดความรู้สึกเป็นไทยเช่นเดียวกับพลเมืองของประเทศทั้งหมด

จากการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในล้านนาไทยในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้รัฐบาลกลางสามารถที่จะเข้าจัดการปกครองในล้านนาไทยได้สะดวก ไม่เกิดการกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์มากนัก ล้านนาไทยจึงถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรในเวลาต่อมา

ผลของการแก้ปัญหาอิทธิพลอังกฤษในล้านนาไทย

ล้านนาไทยในระยะแรกมีการปกครองที่เป็นอิสระ โดยอยู่ในฐานะหัวเมืองประเทศราชของไทยทางรัฐบาลกลางไม่ได้เข้าควบคุมอย่างทั่วถึง แต่ต่อมาเมื่ออิทธิพลของอังกฤษได้ขยายเข้ามาในล้านนาไทยหลังจากที่อังกฤษยึดครองพม่าได้แล้ว ทำให้รัฐบาลไทยต้องเข้าควบคุมล้านนาไทยมากขึ้นเพราะกลัวว่าอังกฤษจะทำการยึดเอาเป็นอาณานิคม ดังนั้นทางรัฐบาลกลางจึงได้เข้าทำการจัดการปกครองในล้านนาไทย เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นไม่ให้อังกฤษอาจได้ถึงความไม่เรียบร้อยและหาเหตุเข้ายึดครอง เมื่อรัฐบาลกลางมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว สิ่งเหล่านี้ก็จะส่งผลกระทบต่อรัฐบาลไทย ในหลายด้านดังนี้

ก. ด้านการเมืองการปกครอง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อิทธิพลของอังกฤษได้เข้ามาแทรกแซงในล้านนาไทยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นหลายประการคือ

1. ปัญหาหัวเมืองชายแดน เป็นดินแดนที่ติดต่อกับพม่าอิทธิพลของอังกฤษเข้ามาถึง ดินแดนนี้ยังมีทรัพยากรป่าไม้ที่มีค่ามหาศาล มีการปล้นไม้ของอังกฤษในบริเวณนี้เป็นประจำ อังกฤษจึงพยายามเข้าควบคุมบริเวณนี้ ทางรัฐบาลไทยก็ไม่ยอมจึงเกิดปัญหากันขึ้น

2. เกิดการวิวาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครกับคนในบังคับอังกฤษ เนื่องมาจากการทำกิจการป่าไม้ มีการให้สัมปทานเข้าซ้อน มีการฟ้องร้องเจ้าผู้ครองนครอยู่เป็นประจำ

3. ปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ มีการเข้ามาทำป่าไม้กันมากทำให้เกิดปัญหาวิวาทกันอยู่บ่อย ๆ การจัดการเกี่ยวกับการป่าไม้ยังไม่เป็นระเบียบ

4. ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าผู้ครองนครในล้านนาไทยเสียผลประโยชน์ต่าง ๆ จากการที่รัฐบาลพยายามดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง จนเกิดความรุนแรงถึงก่อการกบฏถึง 2 ครั้งใหญ่ คือ กบฏพระยาปราบสงคราม พ.ศ. 2432 กับกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ พ.ศ. 2445¹

สิ่งเหล่านี้ทำให้รัฐบาลต้องแก้ไขโดยการส่งข้าหลวงขึ้นมาทำการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะข้าหลวงที่ขึ้นมาไม่มีอำนาจในการปกครองอย่างเต็มที่ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร เป็นข้าหลวงพิเศษมีอำนาจเสมือนผู้แทนพระมหากษัตริย์ ขึ้นมาจัดการปกครอง และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

การดำเนินการแก้ไขปัญหา

ประการแรก รัฐบาลกลางได้วางนโยบายที่จะตั้งเอาอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยกรมหมื่นพิชิตปรีชากรได้ทรงจัดการปรับปรุงการปกครองโดยการจัดตั้ง เสนากรรมต่าง ๆ ขึ้น 6 ตำแหน่ง คือ กรมมหาดไทย กรมทหาร กรมยุติธรรม กรมคลัง กรมวัง และกรมนา เพื่อช่วยในการจัดการปกครองให้เป็นระเบียบ

ประการที่สอง มีการวางแผนแผนสำหรับการปกครองที่เป็นแบบเทศาภิบาล โดยมีการแยกข้าราชการออกเป็นแผนก แบ่งส่วนการปกครองจากมณฑล เป็นอำเภอ เป็นตำบล เป็นหมู่บ้าน เพื่อสะดวกในการควบคุมดูแล

ประการที่สาม ให้การศึกษาที่เป็นแบบแผนมากขึ้น โดยจัดการศึกษาให้เหมือนกับดินแดนส่วนอื่นของประเทศ เพื่อเป็นการผลิตบุคลากรในท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถจะได้อาศัยเหลือในการจัดการปกครองประเทศได้

ประการที่สี่ พยายามลดอำนาจเจ้าผู้ครองนคร โดยมีการส่งข้าหลวงเข้าไปดูแลกิจการต่าง ๆ เข้าจัดรูปแบบการปกครอง แทนบรรดาเจ้าผู้ครองนคร ถ้าเจ้าผู้ครองนครองค์ใดถึงแก่พิราลัยก็จะไม่แต่งตั้งใครขึ้นเป็นอีก แต่กับให้ข้าหลวงดูแลกิจการบ้านเมืองแทนโดยขึ้นตรงกับรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ

ประการที่ห้า ให้การทํานุบำรุงบ้านเมืองให้มีความเจริญขึ้นเพื่อให้ราษฎรเห็นว่ารัฐบาลได้ให้ความสนใจต่อความเป็นอยู่ของราษฎร

ผลจากการแก้ไขปัญหา

1. สามารถทำการชักชวนการแพร่ขยายอิทธิพลของชาติมหาอำนาจที่จะเข้ามาสู่ดินแดนล้านนาไทย¹
2. จากการพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทำให้อิทธิพลของรัฐบาลกลางแพร่กระจายเข้าสู่ดินแดนล้านนาไทยมากขึ้นทุกขณะ
3. ที่สำคัญที่สุดก็คือเป็นการทำให้รัฐบาลกลางสามารถที่จะทำการผนวกดินแดนล้านนาไทยเอาไว้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรได้²

ข. ด้านเศรษฐกิจ

ล้านนาไทยเป็นดินแดนที่มีทรัพยากรมากมาย ดังนั้น เศรษฐกิจของล้านนาไทยจึงขึ้นอยู่กับทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ป่าไม้ ผลผลิตจากป่า สัตว์ป่า ล้านนาไทยยังเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ เพราะอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำ จึงสามารถที่จะทำการเกษตรกรรมได้ ราษฎรจึงมีความเป็นอยู่ที่ดีภาวะเศรษฐกิจไม่เป็นปัญหาแก่ราษฎร ปัญหาที่มีอยู่ที่รัฐบาลจะพัฒนาให้เศรษฐกิจในล้านนาไทยดีกว่าที่เขื่อนอยู่ได้อย่างไร ปัญหาที่มีอยู่ก็คือ

1. รัฐบาลไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้
2. การเก็บภาษีมัการั่วไหล³
3. เส้นทางคมนาคมในล้านนาไทยยังขาดความสะดวก⁴

¹ แคมป์ส นูมันท์ "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900-1909" วรรณไวทยาการ หน้า 2

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 7 รล. 2/6 เรื่องตั้งเจ้าประเทศราชในมณฑลพายัพ ลงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2468

³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/88 หนังสือกรมหมื่นพิชิตปรีชากรถึงกรมหมื่นแหวงษ์วโรปการ

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ก. 1/27 รายงานตรวจราชการกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ลงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2458

การดำเนินการแก้ไขปัญหา

ประการแรก ให้มีการจัดเก็บภาษีให้รัดกุมยิ่งขึ้น¹

ประการที่สอง ให้มีการเพิ่มการเก็บภาษีอากรมากขึ้น เช่นอากรค่าที่ดิน อากรค่า
ที่นา อากรผลิตผลที่ได้จากป่าไม้²

ประการที่สาม ให้มีการจัดสร้างถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน มีขบวนสร้างทางรถไฟ
จากกรุงเทพถึงเชียงใหม่³

ประการที่สี่ รัฐบาลส่งเสริมให้ราษฎรทำการผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพื่อนำไปขาย
ยังส่งเสริมให้มีการประกอบอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน

ผลจากการแก้ไขปัญหา

1. การเก็บภาษีต่าง ๆ มีความรัดกุมมากขึ้น
2. รายได้จากภาษีเพิ่มขึ้น
3. ภาวะเศรษฐกิจของราษฎรดีขึ้นมีเส้นทางการคมนาคมที่สามารถจะนำสินค้าไปขาย
ได้สะดวก
4. การค้าขายในล้านนาไทยดีขึ้น มีพ่อค้าเข้ามาค้าขายมาก ทำให้ภาวะเศรษฐกิจ
ของล้านนาไทยดีขึ้นเป็นลำดับ⁴

¹ร.ต.ท. เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ "กฎเสนาบดี กระทรวงมหาดไทยเป็น
ข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ" เล่ม 17 ร.ศ. 109

²กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/33 กรมหลวง
ดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ลงวันที่ 26 เมษายน ร.ศ. 119

³วิชัย มูลศิลป์ มณฑลเทศาภิบาล วิเคราะห์ เปรียบเทียบ หน้า 46

⁴กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ก. 1/27 รายงาน
ตรวจราชการกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ลงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2458

ค. ด้านสังคมและวัฒนธรรม

จากการที่รัฐบาลกลางมีนโยบายที่จะดึงอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางทำให้รัฐบาลต้องเร่งทำการทำนุบำรุงบ้านเมืองในล้านนาไทยในด้านต่าง ๆ เช่น

1. การสร้างเส้นทางคมนาคม มีการสร้างถนนเชื่อมต่อกันระหว่างหมู่บ้าน สร้างสะพานสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพถึงเชียงใหม่ มีการขยายกิจการไปรษณีย์โทรเลข
2. ปรับปรุงการสาธารณสุข สร้างโรงพยาบาล การกำหนดเขตสุขาภิบาล
3. การจัดการศึกษาให้กับราษฎรในล้านนาไทย

จากการปรับปรุงทางด้านต่าง ๆ ทำให้สภาพสังคมโดยทั่วไปของราษฎรในล้านนาไทยดีขึ้น ราษฎรมีความรู้สามารถที่จะช่วยเหลือราชการได้ สามารถที่จะสร้างความเป็นเอกภาพให้กับประเทศ ดังนั้นสภาพสังคมของล้านนาไทยจึงได้เปลี่ยนแปลง มีความเจริญขึ้นเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าทางวัฒนธรรมนิยมประเพณีต่าง ๆ ในล้านนาไทยนี้ทางรัฐบาลกลางไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องเลย ดังนั้นวัฒนธรรมต่าง ๆ ของล้านนาไทยจึงคงสภาพและเอกลักษณ์ของความเป็นล้านนาไทยไว้อย่างสมบูรณ์

จะเห็นได้ว่านโยบายที่รัฐบาลกลางกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้ในการปรับปรุงมหัพพายัพนั้นมีสาเหตุสำคัญมาจาก ประการแรก คือ การขยายอิทธิพลเข้ามาในล้านนาไทยของ อังกฤษ ประการที่สอง ล้านนาไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ประการที่สาม ล้านนาไทยเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะต้องยึดครองไว้เพื่อป้องกันประเทศ ประการที่สี่ ล้านนาไทยเป็นดินแดนที่มีความเจริญด้วยอารยธรรมและวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ดังนั้นนโยบายที่รัฐบาลกลางออกมาใช้กับล้านนาไทยจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในหลาย ๆ ด้าน เพื่อจะไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น อิทธิพลของชาตินิยมอำนาจบรรดาเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ที่ยังมีอิทธิพลอยู่ นับว่านโยบายของรัฐบาลกลางในสมัยนั้นสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับล้านนาไทยเป็นอย่างมาก ส่งผลให้มีการรวมล้านนาไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรในเวลาต่อมาได้ด้วยความเรียบร้อย

บทสรุป

การปกครองตั้งเดิมในล้านนาไทยก่อนที่รัฐบาลกลางจะขยายอำนาจเข้าไปปกครองนั้น หัวเมืองล้านนาไทยมีการปกครองที่เป็นลักษณะของตนเองมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีเจ้าผู้ครองนครเป็นผู้ปกครองมีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียว แม้แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ล้านนาไทยเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทยแต่ทางรัฐบาลไทยก็ไม่ได้เข้าควบคุม คงปล่อยให้เจ้าผู้ครองนครทำการปกครองต่อไป จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีปัจจัยต่าง ๆ เกิดขึ้นที่ทำให้รัฐบาลกลางต้องเข้าแทรกแซงการเมืองการปกครองในหัวเมืองล้านนาไทย ปัจจัยที่สำคัญที่เห็นจะได้แก่การขยายอิทธิพลของอังกฤษเข้ามาในล้านนาไทย โดยอังกฤษเข้ามาทำกิจการป่าไม้ ทำให้อิทธิพลของอังกฤษเพิ่มขึ้นทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

ทางรัฐบาลไทยกล่าวว่า อังกฤษจะหาเหตุอ้างเข้ายึดครองล้านนาไทยเพราะเมื่ออังกฤษเข้ามาทำกิจการป่าไม้ในล้านนาไทย อังกฤษได้นำเอาคนของตนเข้ามาด้วย ในช่วงนั้นทางรัฐบาลกลางยังไม่ได้เข้าจัดการปกครอง อังกฤษก็มีปัญหาต่าง ๆ กับบรรดาเจ้าผู้ครองนคร เช่น เกิดกรณีพิพาท มีปัญหาเรื่องการทำป่าไม้ ปัญหาโจรผู้ร้าย คนในบังคับอังกฤษขาดความปลอดภัย ดังนั้นทางรัฐบาลกลางจึงได้เข้ามาวางนโยบายต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น เช่น มีการทำสนธิสัญญากับรัฐบาลอังกฤษทางด้านการค้า มีการจัดตั้งศาลต่างประเทศ มีการปรับปรุงการปกครอง มีการให้การศึกษาแก่ราษฎร รัฐบาลกลางพยายามดึงอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าอิทธิพลอังกฤษในล้านนาไทยนั้น เป็นอิทธิพลที่มาจากทางด้านเศรษฐกิจ และต่อมาเป็นอิทธิพลทางด้านการเมือง อิทธิพลของอังกฤษในภูมิภาคนี้นับได้ว่ามีมากกว่าอิทธิพลของรัฐบาลไทยเสียอีก อังกฤษสามารถที่จะเข้ายึดครองล้านนาไทยได้โดยง่าย แต่นโยบายของรัฐบาลอังกฤษไม่ได้ต้องการที่จะยึดครองล้านนาไทยเพราะสาเหตุหลายประการ ดังนี้ ประการแรก ถ้าอังกฤษเข้ายึดครองล้านนาไทยจะทำให้อิทธิพลของอังกฤษเข้าไปประชิดกับอิทธิพลของฝรั่งเศสซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในลาว จึงเป็นการไม่ดีแน่อาจจะเกิดการกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้ ประการที่สอง การที่จะเข้ายึดครองดินแดนใดนั้นจะต้อง

เสียค่าใช้จ่ายมาก เพราะจะต้องเข้าไปจัดการปกครอง และยังต้องส่งกองทหารเข้าไปประจำ
ซึ่งจะเป็นการเสียค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ดังนั้นอังกฤษจึงไม่ต้องการที่จะเข้าปกครองล้านนาไทย
แต่ก็มีนโยบายที่จะให้รัฐบาลไทยเข้าปกครอง และพยายามช่วยเหลือรัฐบาลไทย เช่น เมื่อ
เกิดปัญหาเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ ทางรัฐบาลอังกฤษก็ได้มีการแก้ไขปัญหามาโดยการให้มีการ
ตั้งศาลต่างประเทศ อังกฤษยังช่วยเหลือในการปกครอง มีการช่วยเหลือฝึกฝนบุคลากรให้มีความ
รู้ความสามารถพร้อมที่จะปกครองตนเอง และยังได้ช่วยสร้างมาตรฐานต่าง ๆ ให้ทัดเทียมกับ
ชาติมหาอำนาจจึงเป็นผลให้รัฐบาลสามารถที่จะปฏิรูปการปกครองภายในได้สำเร็จ สร้างความ
เป็นเอกภาพให้กับประเทศและยังรวมเอาบรรดาหัวเมืองประเทศราชต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่ง
ของพระราชอาณาจักรได้

บรรณานุกรม

1. เอกสารชั้นต้น

1.1 เอกสารที่ยังไม่ได้อัพเดท

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.1/34 ข้าหลวงตรวจ

คลังมณฑลพายัพ ลงวันที่ 27 ธันวาคม ร.ศ. 121

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ค. 9/4 เรื่องศาลต่างประเทศมณฑลลาวเฉียงขออนุญาต
ให้มิสเตอร์โรบินขึ้นไปเป็นที่ปรึกษาพระยาทรง ช่วยจัดการศาลเชียงใหม่ ลงวันที่
20 มิถุนายน ร.ศ. 117

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16/9 เรื่องมิสเตอร์สะเลทขึ้นไปตรวจป่าไม้และทำ
รายงานตามความเห็นที่จะจัดการป่าไม้ต่อไป ลงวันที่ 26 มิถุนายน ร.ศ. 115

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16/10 รายงานพระองค์เพ็ญ ฯ เสด็จตรวจการป่าไม้
ลงวันที่ พฤษภาคม ร.ศ. 112

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 16.3/1 สัญญาบริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทบอร์-
เนียวจะเสียค่าค่อให้รัฐบาลไทย ลงวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ. 115

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/1 เจ้าพระยาพลเทพกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5
ลงวันที่ 20 มีนาคม ร.ศ. 108

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/59 เรื่องภาษ้อากรต่าง ๆ ทางลาวเฉียง
ลงวันที่ 11 พฤษภาคม ร.ศ. 112

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/88 รายงานกรมหมื่นพิชิตปรีชากรเรื่องจัดการ-
การเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ลงวันที่ พฤษภาคม ร.ศ. 103

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 58/138 พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์กราบทูลรัชกาลที่ 5
ลงวันที่ 6 ตุลาคม ร.ศ. 122

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 99/3 หนังสือนายแยมมหาเดเล็กผู้ช่วยราชการทดตำแหน่ง
เมืองเชียงใหม่ถึงพระยาเพชรพิไชยข้าหลวงใหญ่รักษาการหัวเมือง ณ เมืองเชียงใหม่
ลงวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2431

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ย. 8/30 พระยาพิพัฒน์โกษาแจ้งความมายังพระยาจก้าปาศี
ปลัดทูลฉลอง กระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ 18 มิถุนายน ร.ศ. 125

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2/10 พระบรมราโชบายการเล่นเรียน เมืองเชียงใหม่
ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 124

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศร. 42/7 กล่าวถึงประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร
ลงวันที่ ปีร.ศ. 122

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาณสมุทพิเศ เล่ม 6 หน้า 420

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาณสมุทพิเศ เล่ม 10 หน้า 74

_____ เอกสารรัชกาลที่ 5 สารบาณสมุทพิเศ เล่ม 25 หน้า 235

_____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ก. 1/27 เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ตั้งศาลรัชกาลที่ 6
ลงวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2458

_____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศร. 43/14 พระยาไพศาลศาสตร์ตรวจราชการมณฑลพายัพ
ลงวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2450

_____ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม. 4.3/1 ประกาศเรื่องยุบรวมท้องที่บางมณฑล และบางจังหวัด
ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474

1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 9 ลงวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 111

เสถียร ลายลักษณ์, ร.ต.ท. และคนอื่น ๆ, ผู้รวบรวม ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม
17,19 โรงพิมพ์เคลิเมล 2477

2. เอกสารชั้นสอง

- เกษตร, กระทรวง ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยา
 ครุพันธ์พิทักษ์ 30 ธันวาคม 2511, 197 หน้า
- กัลยาณไมตรี, พระยา เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกมัดตามสัญญาล่าสมัย แปลโดย
 สำราญ กัลยาณมิตร ศิลปากร 2512, 99 หน้า
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ วิกฤตการณ์สมัย ร.ศ. 112 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู
 2519, 264 หน้า
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ไทยรบพม่า แพร่พิทยา 2514, 807 หน้า
- คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และ ราชเสนา, พระยา เทศาภิบาล พิมพ์ในงาน
 พระราชทานเพลิงศพพระยาอรุณกระวี 9 ตุลาคม 2503, 195 หน้า
- เดช. บุญนาค "การปกครองแบบเทศาภิบาลเป็นระบบปฏิวัติหรือวิวัฒนาการ" สังคมศาสตร์ปริทัศน์
 ธันวาคม 2509 หน้า 58 - 65
- แถมสุข นุ่มนนท์ อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่ รายงานการ
 สัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- ทรงศรี อัจจอรุณ ลัทธิสภาพนอกอาณาเขต กับประเทศมหาอำนาจ สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
 ประเทศไทย 356 หน้า
- นคร พันธุ์รงค์ การเจรจาและข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมือง
 ชายแดนลานนาไทย และ พม่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชชช พ.ศ.
 2428 - 2438 ปริญญาโท กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา 2516, 347 หน้า
- พรพรรณ จงวัฒนา กรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็น
 เหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401 - 2445) วิทยานิพนธ์
 อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, 230 หน้า
- เพ็ญศรี คุ้ม การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย เจ้าพระยาการพิมพ์ 2527
 306 หน้า

- ไพฑูรย์ มีกุล ประวัติศาสตร์ไทย ปรีดาการพิมพ์ 2511, 296 หน้า
- มานิจ ชุมสาย, หม่อมหลวง เชียงใหม่กับอังกฤษ เอกสารการสัมมนา ล้านนาคดีศึกษา ณ
วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2528, 26 หน้า
- รัตนพร เศรษฐกุล ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2524, 231 หน้า
- วรรณชลิย์ บุญมี ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว การป่าไม้และการเหมืองแร่ ปรินญาณพนธ์ กศ.ม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2520, 503 หน้า
- วราวุฒิ หิรัญรักษ์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2520, 486 หน้า
- วัลลภา เครือเทียนทอง การปฏิรูปการปกครองล้านนาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานพนธ์ อ.ม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 187 หน้า
- วุฒิชัย มูลศิลป์ การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
2516, 240 หน้า
- วุฒิชัย มูลศิลป์, สมโชติ อ่องสกุล มหผลเทศาภิบาล วิเคราะห์เปรียบเทียบ สมาคมสังคม
ศาสตร์แห่งประเทศไทย 2524, 426 หน้า
- สงวน โชติสุขรัตน์ คนตีเมืองเหนือ โอเดียนสโตร์ 2515, 576 หน้า
- สงวน โชติสุขรัตน์ ประชุมตำนานล้านนาไทย โอเดียนสโตร์ 2515, 644 หน้า
- สงวน โชติสุขรัตน์ ไทยยวน - คนเมือง สงวนการพิมพ์ 2512, 356 หน้า
- ส. พลายน้อย, นามแฝง พระบรมราชินี และ เจ้าจอมมารดา รวมสำลัน 2530, 278 หน้า
- สุรัสวดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมหผลพายัพ (พ.ศ. 2436 - 2476)
ปรินญาณพนธ์ กศ.ม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 571 หน้า
- สุทัย หิรัญโต สารานุกรมรัฐศาสตร์ ทิพย์อักษรการพิมพ์ 2524
- อัจฉราภรณ์, นามแฝง สุภาส จันทรโกส วีรบุรุษผู้พลีชีพในการกอบกู้เอกราชให้อินเดีย แพร์พิทยา
2514, 307 หน้า
- อัจฉริยา คงสัมฤทธิ์ บทบาทของชาวต่างชาติเกี่ยวข้องกับกบฏเงี้ยว ภาคนิพนธ์ ศศ.บ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 2530, 125 หน้า

วารสารศรัทธา วัลลิโกคม "ข้อมูลใหม่-ข้อคิดใหม่เกี่ยวกับเชียงแสน และพะเยา" วารสารเมืองโบราณ

เมษายน - กรกฎาคม 2524 เล่มที่ 9

